

Evangelická teologická fakulta Univerzity Karlovy

Bakalářská práce

Lucie Kašová

Přínosy a rizika hostitelské péče

2006

Vedoucí práce: Mgr. Vojtěch Sivek

Konzultanti: PhDr. Mgr. Jeroným Klimeš, Ph.D

PhDr. Mgr. Ludmila Brožová

Poděkování:

K úspěšnému zpracování bakalářské práce přispěli vedoucí práce Mgr. Vojtěch Sivek, konzultanti PhDr. Jeroným Klimeš a PhDr. Ludmila Brožová, a tímto jim děkuji za pomoc. Také děkuji za velmi podnětné poznámky MUDr. Haně Pužejové.

Děkuji i své rodině, hlavně Petře a Pavlovi, díky kterým jsem mohla poznat, co vše obnáší hostitelská péče.

Čestné prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci Přínosy a rizika hostitelské péče zpracovala samostatně a výhradně s použitím uvedených pramenů a literatury.

Tuto práci nepředkládám k obhajobě na jiné škole.

Souhlasím s tím, aby uvedená práce byla v případě zájmu pro studijní účely zpřístupněna dalším osobám nebo institucím.

.....

Dne: 13.prosince 2006

Obsah:

Předmluva a cíl práce	7
Teoretická část.....	9
1. Vývoj osobnosti a socializace	9
1.1 Vývojová psychologie dětí od 10 – 18 let.....	12
1.1.1 Biosociální vývoj dětí ve školním věku	12
1.1.2 Kognitivní vývoj dětí ve školním věku.....	13
1.1.3 Psychosociální vývoj dětí ve školním věku	13
1.1.4 Biosociální vývoj dětí v pre-pubertě a pubertě	13
1.1.5 Kognitivní vývoj dětí v pre-pubertě a pubertě	14
1.1.6 Psychosociální vývoj dětí v pre-pubertě a pubertě	14
1.2 Socializace	15
1.2.1 Socializace a sociální učení dětí od 10 do 18 let.....	16
1.2.2 Deprivace	17
2. Formy péče o dítě mimo biologickou rodinu	19
2.1 Náhradní ústavní péče	19
2.2 Náhradní rodinná péče	19
2.2.1 Adopce (osvojení)	19
2.2.2 Osvojení dítěte do ciziny a z ciziny	20
2.2.3 Pěstounství	20
2.2.4 Profesionální pěstounská péče	21
2.2.5 SOS vesničky	22
2.2.6 Opatrovnictví	22
2.2.7 Poručenství.....	22
2.2.8 Hostitelství	23
2.3 Jiné formy pomoci dětem.....	24
2.3.1 Adopce na dálku.....	24
3. Hostitelství	24
3.1 Historický exkurz	24
3.2 Hostitelství řízené a jeho cíle	25
3.3 Hostitelství „živelné“ a jeho rizika	26

3.4	Formy hostitelství	29
3.5	Podmínky pro svolení k hostitelství.....	29
3.5.1	Kdo o hostitelské péči rozhoduje	30
3.5.2	Délka pobytu v hostitelské rodině.....	31
3.5.3	Právní odpovědnost.....	31
	Praktická část	32
4.	Kazuistiky	32
4.1	Příběh jednoho rómského kluka.....	32
4.2	Jak jsem se stala hostitelkou	34
4.3	Já a rodinka K.	39
4.4	Můj vlastní příběh	41
4.5	„Maceška Alena“	44
4.6	Názor ředitele jednoho dětského domova	46
5.	Souhrn	48
5.1	Rizika	48
5.1.1	Motivace.....	48
5.1.2	Výběr dítěte.....	49
5.1.3	Příprava hostitelství v širší rodině.....	50
5.1.4	První návštěva	50
5.1.5	Přílišné očekávání zpětné vazby od dítěte z DD.....	51
5.1.6	Nároky na děti z dětského domova	52
5.1.7	Absence komunikace s dětským domovem	53
5.1.8	Nemožnost odborné konzultace	54
5.2	Přínosy	55
5.2.1	Přínos v kognitivním vývoji.....	55
5.2.2	Přínos v oblasti volní.....	56
5.2.3	Přínos v emoční oblasti	56
5.2.4	Přínos v socializaci.....	57
6.	Diskuze	58
7.	Závěr	60
	Resumé	62

8. Literatura.....	63
9. Přílohy	65
9.1 Přesná znění zákonů.....	65

Předmluva a cíl práce

V čase věnovaném absolventské práci na téma: Zmapování hostitelské práce v České republice a její přínosy a riziky, obhájené na vyšší odborné škole Jabok, jsem dospěla k závěru, že zásadní podstatu problematiky nemohou vystihnout grafy a zpracované dotazníky. Kazuistiky, které jsem získala, dále konzultace s odborníky, informace z internetových diskuzí a zkušenosti mé vlastní i z mého okolí mě přivedly k tomu, abych v bakalářské práci téma hostitelské péče neopustila. V absolventské práci byly hlavním zdrojem ke zpracování dotazníky pro ředitele dětských domovů, vychovatele a hostitele. Kazuistiky, které jsem získala, jsem nemohla plně využít, neboť přesahovaly zvolené téma. Proto chci v bakalářské práci věnovat podstatnou část zhodnocení přínosů a rizik na podkladě kazuistik.

Když se řekne opuštěné dítě, málokdo z nás si představí šťastné dítě. Základní podmínkou pro šťastný život dítěte je, aby ho měl někdo rád. A když se podaří, že ho plným srdcem milují rodiče, má dítě dobrý základ pro budoucí vyrovnaný život. Základní podmínkou pro přirozený vznik nového lidského života je soužití muže a ženy. Pro zdravý vývoj dítěte je ideální úplná rodina, tj. oba rodiče, případně sourozenci. Bohužel se stává, díky různým okolnostem, že rodina v tomto slova smyslu nevznikne, nebo se časem rozpadá, zaniká, případně přestává být vhodným prostředím pro výchovu dětí. Nezletilé děti různého věku se tím ocitají bez rodiny, ať už úmrtím rodičů nebo jsou odebrány z rodiny, která přes veškerou pomoc sociálních pracovníků ztratila svou výchovnou funkci. Jsou i případy, kdy jsou děti odmítnuty rodiči kvůli svému handicapu. První cesta dětí vede většinou do různých ústavů a poté se hledá možnost návratu dítěte do rodinného prostředí. Pokud selžou všechny prostředky k návratu do biologické rodiny, je zde státem řízená pomoc, jak děti uvést do rodiny náhradní. Náhradní rodinná péče, která má různé formy, je možností pro děti, které vyrůstají v ústavní péči.

O dětech vyrůstajících mimo rodinu toho bylo napsáno mnoho. Po materiální stránce se pro tyto děti také mnoho dělá. Mě osobně zajímala jedna forma péče o děti, která v naší republice zatím není příliš známa a která není přímo ošetřena v žádném zákoně, který se týká forem péče o děti v ústavní péči. Tato forma péče o děti žijící v dětských domovech bývá nazývána *hostitelská péče (hostitelství)*. Pojem hostitelská

péče může být zaměňován s pojmem hostitelská rodina, která se stará o studenty z jiných zemí, kteří si vybrali studium v cizině. Hostitelská péče v mém tématu se týká dětí z dětských domovů a já se pokusím specifikovat, jak hostitelská péče funguje.

Paní Anna Šabatová, zástupkyně ombudsmana, píše o hostitelské péči toto:

„Idea hostitelství jako určitého institutu je dlouhodobý trend, který by měl zmírnit dopad ústavní deprivace na děti. Na jedné straně by měl výrazně usnadnit kontakt vhodných lidí mimo ústav s dětmi z ústavu a na druhé straně předejít sekundárnímu poškození dětí, ke kterému vede tzv. živelné hostitelství.“¹

Téma hostitelské péče mě zajímalo také z osobního hlediska. Necelé tři roky máme dvě děti v hostitelské péči a zkušenosti s ní se promítají do mé bakalářské práce.

Cílem práce je pokud možno exaktní popis přínosů a rizik hostitelské péče, zdůraznění momentů a metod, jak rizika minimalizovat a přínosy umocnit.

Obsahem této práce je část teoretická, která pojednává o vývoji a socializaci dětí, různých forem péče o děti z dětských domovů. V kapitole o hostitelské péči jsem se snažila vypsát i její možná rizika a přínosy a zda je podporována dětskými domovy.

V praktické části jsem využila kazuistik a nových konzultací s odborníky a internetových diskusí.

Pokládám problematiku hostitelské péče za velmi aktuální. V dětských domovech stále žije mnoho dětí, které nejsou pro adopci nebo pěstounkou péči atraktivní, ať je to způsobeno věkem, národností, rasou nebo postižením.

Z osobní zkušenosti vím, jaké to je mít děti z dětského domova v hostitelské péči, ale také si uvědomuji, jak je důležité nevstupovat do role hostitelů bez přípravy. Do hostitelské rodiny jezdí děti pravidelně, ale je i typ hostitelské péče nepravidelný, viz. níže. Hostitelé se stávají nejbližšími lidmi dětí, které nikoho nemají. A proto je nezbytné, aby budoucí hostitel byl na tuto formu péče o děti připraven.

¹ Anna Šabatová, Vyjádření k hostitelské péči

Teoretická část

1. Vývoj osobnosti a socializace

Vývoj lidské osobnosti je složitý a dlouhý pochod, v němž se rozmanitou měrou uplatňují jednotlivé vlivy vrozeného základu, životního prostředí a výchovy. Psychologie nahromadila velké množství údajů, v nichž hledala odpověď na ústřední otázku, jakou měrou přispívá k výslednému obrazu každý ze tří zmíněných činitelů – nakolik jsou naše schopnosti a povahy určeny dědičností a nakolik je lze obměňovat prostředím a výchovou.²

Vývojem osobnosti se zabývá vývojová psychologie. Předmětem vývojové psychologie je vývoj psychiky, která zahrnuje tyto složky: vitální (uvědomování si vlastního těla), citovou (emoce), kognitivní a složku Já.

Vágnerová³ uvádí tyto oblasti psychického vývoje:

Biosociální vývoj – zahrnuje tělesný vývoj a všechny proměny s ním spojené.

Kognitivní vývoj – zahrnuje všechny psychické procesy, které se nějak spolupodílejí na lidském poznávání.

Psychosociální vývoj – zahrnuje proměny způsobu prožívání, osobnostních charakteristik a mezilidských vztahů. Jde o sociální pozice. Psychosociální vývoj je ovlivněn sociokulturními faktory, jako je působení rodiny, sociální skupiny, do nichž jedinec patří.

Vývojová psychologie rozděluje život člověka do několika období a sleduje jejich zvláštnosti, specifikaci, chronologii a individualitu vzájemného prolínání, jak shodně uvádějí ve svých pracích Langmeier i Vágnerová. Tyto vývojové etapy uvádím v následujícím přehledu spolu se stručnou charakteristikou, která je hlavně zaměřena na emoce. City jsou základem každého prožívání, provázejí i to nejmenší hnutí mysli, od

² Langmeier, Matějček, Člověk známý neznámý, str. 34

³ M. Vágnerová, Vývojová psychologie, str. 20

vjemů po myšlenku i čin. Psychologové rozdělují základní kvality citů na příjemné (libé) a nepříjemné (nelibé) a na vzrušení a uklidnění.⁴

Kojenec: dominantní postavení emocí, signalizují základní biologické potřeby. Výrazem emoce je motorika celého těla.

Batole: diferenciací citů, labilita emocí, afektivní výbuchy, krátké trvání a malá hloubka, rozšiřuje se radius sociálně prožívaných emocí, počátky emocionálního uvědomování si sebe sama.

Předškolní věk: rozvoj emocí při hře, emocionální egocentrismus (vzdor),

Školní věk: převaha pozitivních nálad, stenické city. Stabilita spojena s nižší intenzitou (podmínkou je pozitivní vztah k dospělým).

Pre-puberta, puberta: zvýšená vnímavost k sobě samému, intenzivní pocity, labilita, vyhraněnost, labilita sebehodnocení, ambivalentní vztahy k rodičům, nejistota v normách (potřeba vlastních), fyziologické změny, nejsou jasná kritéria pro sebehodnocení.

Střední adolescence: ambivalentní pocity ve vztahu k autoritám, rozvoj emocí a citů spojených s přátelstvím a erotikou, negativní pocity v souvislosti s prvními negativními zážitky, potřeba emoční stability.

Pozdní adolescence: stabilizace emocionalita, silné prosociální pocity, důraz na sebeakceptaci, emoční prožitky ve vztahu k budoucnosti, osobní krize v souvislosti se změnou hodnot, city vůči druhým, rozpory mezi realitou a přáními.

Mladá dospělost: emocionalita zaměřena ve stejné míře na sebe i na druhé, prosociální orientace. Emoce spojené s výkonem (euforie, úspěch, zklamání...), posilování sebevědomí, partnerské a rodičovské city.

Střední dospělost: počáteční stabilizace, později labilita spojená s bilancováním dosavadního života a počátkem procesu stárnutí, rodičovské city, krize partnerských vztahů, děti vylétají z hnízda.

Starší dospělost: více pesimistických nálad, zmírnění afektivních projevů, menší citová bezprostřednost, nezávislost vlastního hodnocení na citových vztazích.

⁴ E. Mádrová, Děti, city a my, str. 7

Stáří: zúžení zážitkového okruhu, udržování dosavadních vztahů, ztížené navazování nových vztahů, tendence k depresivním náladám, bilancování, emocionální doprovod vzpomínek.

Každé období je svým způsobem definovatelné, ale zároveň u každého jedince odlišné. Dají se zde charakterizovat určité populační trendy či normy, ale důraz by měl být kladen zejména na individualitu.

V životních cílech jedince jsou podstatné rozdíly, které můžeme v podstatě dělit na dvě dimenze: zaměření prosociální a zaměření na sebe sama, na vlastní ego. Stejně city mohou být proto vyvolány různými podněty. Např. radost může být vyvolána podněty zcela odlišnými:

Pozitivní vztahy v rodině
Dobré přátelské vztahy
Uskutečnění společensky
hodnotných cílů
Konstruktivní práce

RADOST

Uchopení moci
Získání výhod, majetku
Předstižení či přemožení
druhého
Destrukce⁵

U dětí, které prošly deprivacemi z rozpadu rodin, z ústavní výchovy, mohou převažovat negativní motivace, dále mohou být charakteristiky jednotlivých vývojových etap nejasné, neúplné. Může docházet k poruchám vývoje, jak ve smyslu nerovnoměrnosti rozvoje jednotlivých složek osobnosti, tak rovněž v hloubce vyžívání. Díky tomu se nemusí některé složky osobnosti plně rozvinout nebo zrání není dokončeno a osobnost zůstává v některém směru labilní, křehká.

⁵ E. Mádrová, Děti, city a my, str. 9

Protože do hostitelských rodin jezdí zpravidla děti starší 10 let, zaměřím se na vývojovou psychologii této věkové kategorie.

1.1 Vývojová psychologie dětí od 10 – 18 let

Jak je patrné z výše uvedeného přehledu období psychického vývoje, dochází ve věku mezi 10. – 18. rokem k přechodu mezi školním věkem, kdy bývají děti stabilní, převážně pozitivně naladěné, a pre-pubertou a pubertou, kdy se osobnost dítěte projevuje značně rozkolísaně.

Zvláště ve školním věku je pro dobré vyžrání osobnosti nezbytný pozitivní vztah k dospělým. Pozitivní vztah k dospělým, který je utvářen v rodině, blízkých vztazích, se vyvíjí jinak než u dětí, které žijí v dětských domovech a vztah k dospělým je utvářen v mnohem volnějším vztahu, kde není jedna osoba jako autorita. Charakteristikou školního věku je pozitivita dětí a zároveň křehkost emocí. V této fázi jsou děti ohrožené ztrátou rodiny a přechodem do ústavní výchovy. Rizikem může být i změna ústavu, změna vychovatele, ke kterému si dítě vytvořilo pevnější citový vztah apod. V souvislosti s hormonálními změnami přechází dítě do pre-puberty a puberty.

Zhruba od konce světové války je nástup pre-puberty výrazně urychlen, posouvá se do věku krátce po desátém roce. Přechod do pre-puberty a puberty je velmi individuální. Dívky přecházejí do puberty dříve než chlapci. Jasnými ukazateli tohoto období jsou hlavně fyziologické hormonální změny, které děti samy prožívají rozdílně. Některé jsou zaskočeny, některé přijímají tyto změny s naprostou samozřejmostí. Pre-puberta a puberta jsou náročným obdobím pro rodiče i vychovatele z hlediska zvládnutí emocí, které se u dětí začínají vyhraňovat. K dospělým mají pubescenti kritický vztah a touží si utvářet vlastní normy a pohled na svět.

1.1.1 Biosociální vývoj dětí ve školním věku

Fyziognomické změny u většiny dětí nebývají příliš pozorovatelné. Ale jak jsem již zmínila výše, je vývoj individuální, zvláště u dívek již v tomto období dochází k rozvoji sekundárních pohlavních znaků. V některých případech, kdy je vyspělost velmi nápadná, může dojít k sociální izolaci dítěte nebo naopak k neúměrnému obdivu

vrstevníků. Obě varianty mohou dítě v psychickém vývoji sebehodnocení poškodit. Když dítě nemá možnost si o svých problémech pohovořit s blízkou osobou (při ústavní výchově velmi častý jev), může neúnosná míra jeho frustrace vést až k poruchám vývoje osobnosti.

1.1.2 Kognitivní vývoj dětí ve školním věku

Dítě v tomto věku akceptuje skutečnost jako danost. Přijímá proměnlivost jako základní vlastnost reality. Vnější svět dokáže posuzovat z více hledisek. Je schopno úvah, chápe čas a zvládá číselné operace. V myšlení používá postupnou klasifikaci a třídění. Dokáže řadit věci podle pravidla. Umí jevy analyzovat, používá syntézu. Při učení je velmi důležitá nápodoba, ale umí již logicky odvozovat a často používá metodu pokus – omyl. Při rozvoji kognitivních funkcí má stále velmi důležitou úlohu hra (pohybová, námětová a konstruktivní kresba). Také četba má nezastupitelnou úlohu.

1.1.3 Psychosociální vývoj dětí ve školním věku

Dítě se již ztotožnilo s rolí školáka, naučilo se konfrontovat a srovnávat se se spolužáky. Má velkou potřebu uznání, stále u něj přetrvává vázanost na učitelku, ale postupem času přibývá kritičnosti vůči školním autoritám. Děti vytvářejí skupiny, používají specifický způsob komunikace v těchto skupinách. Poukazují na odlišnosti jedinců. Uznávají vlastní skupinové normy chování, postupně přibývá solidarity mezi členy skupiny. Do puberty se identifikují se skupinou stejného pohlaví.

1.1.4 Biosociální vývoj dětí v pre-pubertě a pubertě

Jak jsem již výše uvedla, dochází v posledních šedesáti letech k tzv. sekulární akceleraci vývoje, pre-puberta a puberta se posouvají do nižších věkových skupin. Fyzické změny jsou v tomto věku viditelné a výrazné. Sekundární pohlavní znaky se vyvíjejí u obou pohlaví. U chlapců pozorujeme růst a vývoj svalové hmoty, změna hlasu,

výškový růst, apod. U dívek rostou prsy, dochází k charakteristickému rozložení tělesného tuku, apod.

1.1.5 Kognitivní vývoj dětí v pre-pubertě a pubertě

Dítě začíná uvažovat o budoucnosti. Začíná se u něj objevovat hypotetické uvažování. Celkově dítě používá formální logické operace a jeho myšlení vykazuje značnou míru systematičnosti. Dítě rádo polemizuje, jeho postoje jsou však nevyzrálé a v chování funguje mechanismus kyvadla (od chování zralého k infantilnímu). Pro dítě je to období introverze, pozornost je zhoršená. V oblasti sebepojetí dítě hledá sebe samo. Toto hledání je provázeno pochybnostmi a nespokojeností. Na sebehodnocení mají vliv jeho vrstevníci. Výrazně roste význam zevnějšku. Na neúspěch v různých oblastech může dítě reagovat poklesem aspirací. Při rozvoji vlastní identity dítě hledá odpovědi na otázky „Jaký jsem?“ „Jaké mám možnosti?“ „Jaké mám hranice?“ „Jak se jevím svému okolí?“ Vyhraňují se zájmy jako je četba, styl hudby, idoly. Rozvíjí se estetické cítění. V tomto období probíhá a je důležitá výchova k volbě povolání, v níž hrají roli sebepoznání, dostatek informací a proces rozhodování.

1.1.6 Psychosociální vývoj dětí v pre-pubertě a pubertě

Fyziologické hormonální změny se promítají do psychiky ve formě emočního napětí, rozkolísanosti, přecitlivělosti, podrážděnosti, vzdoru, vztahovačnosti, apod. Dítě ztrácí jistotu, má potřebu nové stabilizace. Může se pohybovat v nereálném světě, má sklon k dennímu snění. Dítě má tendenci se osamostatnit a odmítá podřízené role. S dospělými si nerozumí, je vůči nim kritické a netolerantní. Dochází často ke konfliktům, u dítěte se objevují obranné reakce. Dítě odmítá zbabělost, submisivitu, formality, je patrná nechuť ke kompromisům. Má velice specifický komunikační styl. Ve verbálním projevu používá specifický slovník. Rozvolňuje se vazba na rodinu, dítě v tomto věku zvolna opouští hodnoty rodiny, normy vrstevníků jsou pro něj důležitější. Faktem je, že tyto děti mají mnoho povinností, ale málo práv. Končí období identifikace

se skupinou stejného pohlaví. Objevuje se významný erotický náboj v citové, ale i sociální oblasti.

Nedílnou součástí psychosociálního zrání je proces socializace, která je přirozenou vývojovou etapou každého člověka.

1.2 Socializace

Socializace je proces, kdy se jedinec stává schopným sociálně žít v příslušné společnosti. V tomto procesu je třeba naučit se porozumět kultuře dané společnosti, přijmout za svůj určitý soubor hodnot a norem, jejichž dodržování společnost vyžaduje.

Prostředí ovlivňuje psychický vývoj specifickým způsobem, který závisí na kvalitě, intenzitě a době působení tohoto prostředí. Vývoj psychických vlastností lze do určité míry modulovat. Nejvýznamnějším faktorem jsou sociokulturní vlivy. Ty působí na všechny členy dané společnosti. Společnost můžeme podle Vágnerové rozdělit na větší sociální skupinu, která určitým způsobem zprostředkovává jedinci sociokulturní vlivy a také mu je interpretuje, a na menší sociální skupinu, která je vymezena přímým kontaktem a osobním významem všech svých členů. „Nejvýznamnější sociální skupinou je rodina.“⁶ Rodina učí děti dovednostem sociální komunikace, způsobům uvažování a hodnocení. Nezapomíná na žádoucí způsob chování ve formě rolí. Touto formou kontaktu dítě postupně vnímá a posuzuje okolní svět, podobně jako ostatní členové rodiny. Přirozeným prostředkem socializace je sociální učení.

Sociální učení je produktem socializace. Teorie sociálního učení se zabývají otázkou, jak se lidé učí navzájem jeden od druhého a jakým způsobem si vytvářejí modely, podle nichž jednají. Sociální učení je učení, ke kterému dochází v rámci mezilidské interakce. Vágnerová uvádí: „Lze předpokládat, že děti jsou pro kontakt v rámci mezilidské interakce vybaveni vrozenými dispozicemi“⁷. Stejně i J. Langmeier uvádí: “Už novorozenec je připraven pro určitou jednoduchou sociální interakci, např. pohledem z očí do očí, výrazem blaha při něžném kožním kontaktu, či jiném mazlení.

⁶ M.Vágnerová, Vývojová psychologie, str. 20

⁷ M.Vágnerová, Vývojová psychologie, str. 56

Tyto projevy jsou dokladem jeho sociální predispozice.“⁸ To znamená, že se děti chovají určitým žádoucím způsobem, který tuto interakci podpoří. Ovšem další vývoj záleží na zkušenosti, převážně na specifické sociální stimulaci. Socializace je v různých obdobích jiná, a také jsou potřebné i jiné sociální stimuly. Nedostatek adekvátních podnětů pro jednotlivé sociální dovednosti může vést v jednotlivých vývojových etapách k těžkým poruchám, a také nelze kvantitou nahradit stimuly, které chyběly v imprintingovém období. Populární jsou případy „vlčích“ dětí, které, pokud byly nalezeny později, po „kritickém“ věku, nebyly již nikdy schopny osvojit si typicky lidské vzorce chování. Tyto příklady jsou sice extrémní, ale jako ilustrace jsou velice zřetelné. Zdá se, že možnost vystavit děti v ústavní péči stimulaci v úplné rodině, v prostředí pro něj v podstatě neznámém, bude pravděpodobně z pohledu socializace přínosná.

V praxi se potvrzují teoretické předpoklady, v jakém věku je vhodné děti do hostitelské péče zařadit. Do hostitelských rodin jezdí zpravidla děti starší 12-ti let, řidčeji ve věku mladším. Přesto se v následujících kapitolách teoretické části zabývám i středním školním věkem.

1.2.1 Socializace a sociální učení dětí od 10 do 18 let

Socializační vývoj dítěte probíhá postupně. Střední školní věk cca 9 – 11 let je vývojová epocha, ve které je dítě kromě rodiny a vrstevníků konfrontováno s fyziologickými hormonálními procesy způsobenými pohlavním zráním.

Poprvé v tomto věku se u dětí objevuje tzv. rodičovské chování vůči malému dítěti, a to stejně u děvčat i u chlapců. Matějček k tomuto tématu píše: „Jde o chování specificky druhově lidské, řečeno s etology, a nikoliv jen ženské a mateřské“⁹.

V období středního školního věku se výrazně upevňuje identifikace s ženskou a mužskou rolí, která se poprvé začíná formovat mezi druhým a třetím rokem života dítěte. Pokud je dítě odebráno z péče matky a otce, dochází k psychické a sociální deprivaci.

Děti mají vyhraněný postoj ke škole, tento postoj je buď kladný nebo záporný. Socializace v tomto věku je především identifikace se svými vrstevníky, skupinové chování vykazuje prvky konformity. Je třeba brát zřetel na to, že děti jsou v tomto věku

⁸ J. Langmeier, Vývojová psychologie, str. 58

⁹ Z. Matějček, Co děti nejvíce potřebují, str. 59

křehké a zranitelné. Náhlé nepříznivé sociokulturní změny mohou negativně ovlivnit další psychosociální vývoj. V tomto období je pro děti velmi důležitá stabilita rodiny. Rozpadem rodiny dítě ztrácí nejbližší pozitivní vztahy a ocitá se bez láskyplné zpětné vazby na své postoje chování a jednání. Otec a matka jsou samozřejmě součástí rodiny, jsou modelem a vzorem pro děti.

Pokud se dítě dostane z rodiny do dětského domova, ztrácí jakoukoliv možnost přirozeného sociálního vnímání partnerských vztahů, role otce a matky v úplné rodině, nonverbální projevy intimní partnerské blízkosti. V ústavu nelze simulovat způsoby řešení partnerských konfliktů. Projevy vztahů mezi generacemi a širší rodinou jsou do ústavního prostředí nepřenosné.

Pokud dítě zůstane v dětském domově, nemá možnost nahlédnout a vstřebat sociální vnímání, které mají jeho vrstevníci z fungujících rodin, když vidí úlohu otce a matky a jejich chování k dětem, k práci, ke svým rodičům, k přátelům v realitě.

Další možnost je, že dítě vyrůstá mimo rodinu od útlého věku a proces jeho socializace je významně narušen již od té doby. Pro dítě je ztráta fungující rodiny velkou deprivací.

1.2.2 Deprivace

Deprivaci (z latinského slova *deprivo* – působící nedostatek) můžeme rozdělit na psychickou a fyzickou.

K fyzické deprivaci, tj. neuspokojování fyzických potřeb v ústavní péči obvykle nedochází, naopak děti v dětských domovech mají často vyšší životní standard než děti žijící v rodinách.

Psychická deprivace je stav, kdy psychické potřeby dítěte nejsou po delší dobu v závažném stupni uspokojovány. Mezi základní psychické potřeby počítáme:

- dostatečný přísun přiměřených a proměnlivých podnětů
- určitý řád těchto podnětů
- potřeba závislosti (příklonu k závislosti k blízkým osobám)

- potřeba autonomie¹⁰
- potřeba perspektivy , vzoru

Psychická deprivace se může týkat dětí vyrůstajících ve vlastních rodinách, ale u dětí v ústavní péči je výraznější. V ústavu nedochází k tomu, že by děti byly týrány, zanedbávány či zneužívány, mají dostatek interakcí s kamarády i dospělými, jen málokterému se však podaří v raném věku navázat trvalý emoční vztah.

V tomto období dokonce může děti ohrozit další deprivací činitel a tím je naprostá izolace od přirozené dětské skupiny. Proto je pro děti nutnost vyrůstat ve funkční rodině a přitom být díky např. kroužkům, škole, ve společnosti stejně starých dětí. Díky tomu se může formovat jejich pravá identita. Děti, které vyrůstají v dětských domovech, nemají podnět přirozeného sledování otce a matky. Vyrůstají ve společnosti různě starých dětí, které jsou, podle typu dětských domovů, velké nebo malé.

Tyto děti také postrádají bezprostřední zpětnou vazbu na své chování a jednání ze strany dospělých. Vychovatelé jednají s dětmi v ústavní péči profesionálně, tím však jejich reakce většinou postrádají prospěšnou emotivní stránku. Děti tak nemají možnost vnímat zákonitosti mezi chováním, jednáním správným, sociálně přijatelným a pochvalou, ale také mezi jednáním nesprávným, sociálně resp. eticky nepřijatelným a trestem, výtkou, negativním hodnocením ze strany dospělého. Část procesu smíření a odpuštění se odehrává v rovině emocí, a ovlivnění racionální složky je nezpochybnitelné. Pro tyto děje je v rodině mnohem více prostoru. Tato zkušenost upevňuje morální vědomí a zrání, děti mohou si zdravě prožít pocit úspěchu a pochvaly a pocit viny a odpuštění.

¹⁰ J. Langmeier, Vývojová psychologie, str. 109

2. Formy péče o dítě mimo biologickou rodinu

2.1 Náhradní ústavní péče

Náhradní výchovná péče je forma péče o děti, které nemohou být z nejrůznějších důvodů vychovávány ve vlastní rodině. Nejčastěji jde o péči ústavní, v níž je dítě vychováváno až do dospělosti. Typy ústavní péče: kojenecký ústav, dětský domov, diagnostický ústav pro děti s nařízenou ústavní výchovou, ústavy sociální péče.

2.2 Náhradní rodinná péče

Náhradní rodinná péče je forma péče o děti, které nemohou být z nejrůznějších důvodů vychovávány ve vlastní rodině, tyto děti vyrůstají nejčastěji v rodinách náhradních.

2.2.1 Adopce (osvojení)

Při osvojení manželé či jednotlivci přijímají za vlastní opuštěné dítě a mají k němu stejná práva i povinnosti jako biologičtí rodiče. Mezi dětmi a adoptivními rodiči vzniká právní vztah jako mezi biologickými rodiči a vlastními dětmi. Vzájemná práva a povinnosti mezi osvojencem a původní rodinou zanikají. Dítě získává příjmení adoptivních rodičů. Vztah mezi dítětem a příbuznými osvojitelů je příbuzenský. Na rozdíl od některých zahraničních zemí je u nás možno osvojit pouze dítě nezletilé. Mezi osvojitelem a osvojencem musí být přiměřený věkový rozdíl. Rozdíl věku matky a dítěte by neměl překročit 35 let.

O osvojení rozhoduje soud a před jeho rozhodnutím musí uplynout tři měsíce, po které zájemce o dítě pečuje na své náklady. Osvojení je právně zakotveno v zákoně č.94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů viz. Příloha.

Rozlišujeme dva typy osvojení:

Osvojení prosté, obyčejné, označované někdy též jako zrušitelné, je typ osvojení, kdy se osvojitelé nezapisují do matriky jako rodiče. Prosté osvojení může soud zrušit z důležitých důvodů na návrh osvojence nebo osvojitele.

Osvojení nezrušitelné se od prostého osvojení odlišuje tím, že osvojitelé jsou na základě rozhodnutí soudu zapsáni v matrice místo rodičů osvojence. Pro nezrušitelné osvojení je stanovena minimální věková hranice osvojovaného dítěte jeden rok. Toto osvojení nelze zrušit. V obou případech vzniká osvojením poměr příbuzenský. Osvojení prosté může být změněno v osvojení nezrušitelné, nikoliv však naopak. Osvojit dítě může manželská dvojice, manžel(ka) rodiče dítěte i osamělá osoba, ale ne nesezdaný či homosexuální pár. Osvojení je možné za předpokladu, že bude plnit svoje společenské poslání.

2.2.2 Osvojení dítěte do ciziny a z ciziny

Tato forma náhradní rodinné péče je možným řešením v případě, že se pro dítě nedaří najít náhradní rodinu v zemi původu. Mezinárodní osvojení je upraveno Úmluvou o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení, kterou vypracovala a přijala Haagská konference mezinárodního práva soukromého 29.5.1993.

V České republice vstoupila tato úmluva v platnost 1.6. 2000 a umožňuje osvojení dětí do ciziny a z ciziny spolu se zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí viz. Příloha. Haagská úmluva jasně stanovuje postup při osvojování dítěte do zahraničí, určuje povinnosti a kompetence jednotlivých institucí, definuje právo dítěte na přednostní osvojení v zemi svého původu, zaručuje biologickým rodičům anonymitu a zásadně vylučuje jakékoliv zisky z adopcí. Zároveň nařizuje signatářským státům, aby na svém území určily jeden ústřední orgán, který bude za osvojení dětí do zahraničí odpovědný. U nás tuto funkci zprostředkovatele plní Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí v Brně.

2.2.3 Pěstounství

Pěstounská péče je státem garantovaná forma náhradní rodinné péče, která zajišťuje dostatečné hmotné zabezpečení dítěte i přiměřenou odměnu těm, kteří se ho ujali. Dítě může být svěřeno do pěstounské péče fyzické osobě nebo do společné pěstounské péče manželů; jedinou hmotně právní podmínkou je zájem dítěte. Osoba pěstouna musí poskytovat záruku řádné výchovy dítěte.

Pěstoun má právo zastupovat dítě a spravovat jeho záležitosti jen v běžných věcech, k výkonu mimořádných záležitostí (např. vyřízení cestovního dokladu) žádá o souhlas zákonného zástupce dítěte.

Pěstounská péče vzniká rozhodnutím soudu; v mimořádných případech může soud rozhodnout také o zrušení pěstounské péče. V případě svěření dítěte do pěstounské péče není vyloučen styk původních rodičů s dítětem.

Pěstounská péče je upravena v zákoně č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, v zákoně č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí (ustanovení o zprostředkování pěstounské, o zařízení pro výkon pěstounské péče), v zákoně č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře (dávky pěstounské péče) a v právních předpisech o sociálním zabezpečení (nemocenské a důchodové pojištění pěstounů) viz. Příloha.

V praxi se uplatňují dva typy pěstounské péče - **individuální** a **skupinová**. Individuální probíhá v běžném rodinném prostředí, skupinová v tzv. zařízeních pro výkon pěstounské péče nebo v SOS dětských vesničkách. Pěstounská péče zaniká dosažením zletilosti dítěte, nebo může být zrušena jen z vážných důvodů rozhodnutím soudu.

2.2.4 Profesionální pěstounská péče

Hlavním smyslem profesionální pěstounské péče je přijímání dětí vyžadujících zvláštní péči. Dítě nevychovává ústav, nýbrž náhradní rodina, která prošla speciálním školením. Dítě tak vyrůstá ve fungujícím rodinném prostředí, kde se mu dostává přijetí, zájmu a lásky. Profesionální pěstouni dokáží poskytnout adekvátní péči i dětem postiženým, traumatizovaným či opožděným ve vývoji a za svoji práci jsou odměňováni a dostávají další odbornou podporu. V některých případech se s pomocí sociálních pracovníků mohou původní rodiče připravit opět převzít zodpovědnost za svoje děti, přičemž profesionální pěstouni s nimi v tomto procesu spolupracují. Profesionální pěstounská péče je poskytována na základě odborné poradenské spolupráce mezi sociálním pracovníkem, odborníky, pěstouny a biologickou rodinou.

2.2.5 SOS vesničky

SOS dětská vesnička je vedle adopce a individuální pěstounské péče další šancí pro děti z dětských domovů vyrůstat v náhradní rodině. SOS vesničky fungují na základě čtyř jednoduchých, ale důležitých zásad, které stanovil jejich zakladatel Rakušan Dr. Hermann Gmeiner již před 51 lety. Zásady jsou Matka, Děti, Dům, Vesnička.

2.2.6 Opatrovnictví

Dalším pojmem používaným v náhradní rodinné péči je **opatrovnictví**. O ustanovení opatrovníka rozhoduje soud usnesením, v němž vymezí rozsah práv a povinností k dítěti, a to vždy s ohledem na důvod, pro který byl dítěti opatrovník ustanoven. Opatrovník není zákonným zástupcem dítěte. Vykonává pouze některá rodičovská práva, která byla stanovena v rozhodnutí soudu.

2.2.7 Poručenství

Novela zákona o rodině vnesla do právní úpravy staronový institut poručenství. Soud ustanoví dítěti poručníka v případě, že rodiče dítěte:

- zemřeli
- byli zbaveni rodičovské zodpovědnosti,
- byl pozastaven výkon jejich rodičovské zodpovědnosti,
- nemají způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu (a proto nejsou nositeli rodičovské zodpovědnosti).

Pokud poručník péči o dítě osobně vykonává, má on i dítě nárok na stejné hmotné zabezpečení, jako by šlo o pěstounskou péči. Poručník je zákonným zástupcem dítěte. Mezi poručníkem a dítětem nevzniká takový právní poměr, jaký je mezi rodiči a dítětem. Zákon stanoví rozsah práv a povinností poručníka k dítěti takto:

- a) Výchova dítěte
- b) Zastupování dítěte
- c) Správa majetku dítěte

Výkon této funkce je pod pravidelným dohledem soudu, a to nejen ohledně správy majetku dítěte, ale i ohledně jeho osobní sféry. Poručník podává soudu zprávy o

osobě poručenec, zpravidla v ročních intervalech. Jakékoli rozhodnutí poručníka v podstatné věci týkající se dítěte vyžaduje schválení soudem.

2.2.8 Hostitelství

Termín hostitelství, hostitelská péče není nikde formálně v žádném zákoně, vyhlášce ani metodickém pokynu definován. Koncept instituce hostitelství v náhradní rodinné péči teprve vzniká. Přesto ve své práci tento pojem používám a chci ho vymezit v následujícím rozsahu:

Hostitelská péče je forma pobytu dětí s nařízenou ústavní výchovou mimo ústavní zařízení. Mezi hostitelem a dítětem nevzniká žádný právní poměr. Děti dojíždějí do hostitelské rodiny v předem dohodnutých termínech.

Hostitelskou péči, resp. pobyt u rodičů či jiných fyzických osob umožňuje § 30 zákona č.359/1999 sb. O sociálně – právní ochraně dětí, který platí od 1.4.2000.

§30 zákona č.359/1999 sb

Ústavní zařízení může jen po předchozím písemném souhlasu okresního úřadu povolit dítěti, kterému byla nařízena ústavní výchova, dočasný pobyt u rodičů, popřípadě jiných fyzických osob, a to nejvýše v rozsahu 14 kalendářních dnů při jednom pobytu. Tato doba může být prodloužena na základě písemného souhlasu okresního úřadu. Bylo-li dítě umístěno v takovém ústavním zařízení na základě žádosti rodičů nebo jiných zákonných zástupců, je možno povolit takový pobyt u jiných fyzických osob jen po předchozím písemném souhlasu rodičů nebo jiných zákonných zástupců, pokud získání tohoto souhlasu nebrání závažná překážka.

2.3 Jiné formy pomoci dětem

2.3.1 Adopce na dálku

Pojem adopce je zde použit v přeneseném slova smyslu. Jde o finanční pomoc dětem z jiné země. S dítětem není dárce v přímém kontaktu, pouze prostřednictvím organizace, která tuto adopci organizuje.

Adopce na dálku umožňuje vybraným dětem získat vzdělání přímo v jejich přirozeném kulturním prostředí, a zároveň tím podporuje rozvoj celé komunity. Výhodou je adresnost, vysoká efektivita, transparentnost a trvalost výsledků tohoto způsobu rozvojové spolupráce. A protože nejde jen o poskytování peněz, ale také o vytvoření vzájemných vztahů, nese projekt název Adopce na dálku a sponzoři se označují jako „adoptivní rodiče”.

3. Hostitelství

3.1 Historický exkurz

Není známo, kdy a kde se poprvé objevil termín hostitelská péče. Protože tento pojem zatím není a nikdy nebyl právně vymezen, není ani popsán první případ pobytu dítěte v hostitelské rodině. Nikde není ani zmínka o tom, zda tato forma péče o dítě byla v České republice nebo bývalém Československu něčím, co by bylo podporováno. Vše záleželo na postoji vedení jednotlivých dětských a kojeneckých ústavů, jak přistoupí k tomu, když si například osoba, která je v zaměstnaneckém poměru s daným ústavem, chtěla vzít dítě na víkend domů.

Pátrala jsem v historii a ani ze sirotčinců nejsou záznamy o tom, že by děti chodily na návštěvu do rodiny. Mám na mysli návštěvu, kde by byly přijaty jako hosté. Dříve to patrně fungovalo tak, že větší děti ze sirotčinců byly brány do majetnějších rodin, ale pouze jako levná pracovní síla k rukám kuchařů nebo sloužících. Ovšem záznamy o tom nikde nejsou vedeny.

V druhé polovině minulého století bylo v mnoha ústavech tiše tolerovanou praxí takzvané „půjčování“ dětí z ústavů do rodin nebo jednotlivcům. Šlo hlavně o zaměstnance dětských domovů. Toto tzv. půjčování bylo vždy bez jakéhokoliv právního ošetření a docházelo k chaotickým situacím. Díky tomu vznikaly různé domněnky o tom, kdy jaké dítě bylo kým zneužito a využito. Bez metodického scénáře a bez právního institutu nelze hostitelskou péči bez rizik provádět.

Pojem hostitelství se pomalu vyvíjí. Zatím nemá žádnou pevnou koncepci ani metodiku, jak by mělo řádně fungovat. Díky tomu vznikají zbytečné chyby, které vedou ke skepsi vůči této málo známé péči o děti. Proto se jedna strana obává velké citové deprivace dítěte, možnosti zneužití. Druhá strana naopak obhajuje, jak je důležité, aby dítě, které nemá možnost zažít a prožít život ve fungující rodině, v ní bylo alespoň jako návštěvník. Samozřejmě, že nejdůležitější by mělo být, aby děti byly umístěny do normálně fungující rodiny prostřednictvím adopce nebo pěstounské péče. Ne všechny děti mají takové štěstí, aby se do rodiny dostaly. Právě v České republice zůstává v ústavní péči dvacet tisíc¹¹ dětí, které ztratily možnost vyrůstat v původní rodině.

Použitých materiálech je rozlišováno hostitelství živelné a řízené.

3.2 Hostitelství řízené a jeho cíle

Cíle řízeného profesionálně vedeného hostitelství se vymezují a definují v poslední době na základě vyhodnocení chyb a debaklů živelného hostitelství:

- umožnit dětem přirozený a bezpečný kontakt s lidmi mimo ústav
- minimalizovat nebezpečí poškozování dítěte, a to jak primárního (zneužívání jakéhokoliv druhu), tak i sekundárního, nezamýšleného (amatérsky vedená hostitelská péče)
- připravit žadatele na zvláštnosti ústavních dětí a hostitelské péče obecně
- řízeně vytvořit nebo naopak cíleně se vyhnout vzniku citové vazby, nenechat její vznik náhodě.
- navodit komunikaci a spolupráci hostitelů a ústavu
- poskytnout všem stranám případný poradenský a terapeutický servis

¹¹ Nadace naše dítě

3.3 Hostitelství „živelné“ a jeho rizika

Základní znaky „živelného“ hostitelství (mohou být zdrojem selhání hostitelské péče):

- žadatelé jsou neprověřeni a nevyškolení
- chybí projekt či plán hostitelství
- míra citového vztahu vzniká spontánně, nekontrolovaně
- citová vazba se nenavazuje postupně
- chybí spolupráce a zpětná vazba s DD
- žadatelé neumí pracovat s mentální reprezentací biologických rodičů
- chybí terapeutické odborné prostředí¹²

Pokud je hostitelská péče prováděna tzv. živelně, bez jakéhokoliv formálního podkladu, může dojít k negativním následkům. Existují rizika, která by neměla být opomíjena.

Aby se opatření původně zamýšlené k dobru dítěte neproměnilo v opatření v jeho neprospěch, je nutné kromě prověření prostředí a osob, které žádají o umožnění tohoto pobytu, zaměřit pozornost především na jejich motivaci. Je nezbytně nutné varovat před jednorázovými pobyty v období Vánoc, kdy lze sledovat zvýšený zájem ze strany žadatelů o povolení tohoto pobytu, daný motivací vykonání dobrého skutku pro libovolné dítě pobývajícím v ústavním zařízení v duchu zásady „lepší pomoci jedenkrát nežli nikdy.“¹³ Toto období není vhodné pro to, aby dítě bylo v hostitelské rodině, která jinak o něj zájem nejeví. Ani první návštěva dítěte v hostitelské rodině, kde jsou předpoklady k delší časové perspektivě hostitelství, by neměla proběhnout v období Vánoc. Vánoce jsou intimní záležitostí každé rodiny.

Chybou živelného hostitelství je první pobyt mimo prostředí dítěte (dětský domov). Dále není vhodné, aby dítě absolvovalo první návštěvy mimo domov hostitelů (chalupa, rekreace apod.). Také není dobře, aby ostatní členové hostitelské rodiny nebyli připraveni na návštěvu dítěte z dětského domova („máme pro vás na víkend překvapení“)

¹² J. Klimeš, Lesk a bída hostitelství, přednáška

¹³ MPSV, Stanovisko k otázce udělování souhlasu s pobytem dítěte mimo ústav, 11

Jsou popsány i případy, kdy se hostitelství stalo centrem zájmu manipulátorů, v Praze se o hostitelství přihlásilo několik pedofilů, mnohdy i psychopatů a rodin, kde jsou problémy s kriminalitou a alkoholem.¹⁴

Ministerstvo práce a sociálních věcí zaslalo v roce 2004 krajským a obecním úřadům obcí s rozšířenou působností Stanovisko k otázce udělování souhlasu s pobytem dítěte, kterému byla nařízena ústavní výchova, u rodičů nebo jiných fyzických osob - §30 zákona č.359/1999. V tomto dokumentu ing.Müllerová upozorňuje na obecná rizika při posuzování podmínek k udělení souhlasu k pobytu dětí a upozorňuje na to, že je nezbytně nutné vždy posoudit individuální očekávání dítěte ve vztahu k těmto osobám z hlediska přeměny tohoto pobytu v trvalé zajištění péče (osvojení, pěstounská péče). Pokud je zřejmé, že žadatelé nemají v úmyslu a ani objektivně nemohou převzít dítě do své trvalé péče, přičemž očekávání a přání dítěte směřuje k tomuto cíli, není možné s ohledem na citové strádání dítěte tento pobyt svým souhlasem podpořit. Takový postup by podle MPSV nebyl jednoznačně v zájmu dítěte.¹⁵

Dalším rizikem, kterým se MPSV zabývá, jsou případy, kdy žadatelé mají zájem o dítě, které má v zařízení sourozence. V těchto případech je v důsledku reálné sourozenecké vazby nevhodné souhlasit s realizací dočasného pobytu mimo zařízení pouze u jednoho ze sourozenců. Pokud osoby žádající o povolení tohoto pobytu nejsou schopny nebo ochotny přijmout za tímto účelem sourozence společně, je nutné preferovat shodný přístup k sourozencům, a za tímto účelem je nerozdělovat. Ovšem pokud se jedná o sourozence s větším věkovým rozdílem bez výrazněji rozvinuté sourozenecké vazby, je potřebné zjistit názor samotných sourozenců na možnost realizace dočasného pobytu pouze u jednoho z nich.

Podle Klimeše: „Hostitelství naplňuje přirozené potřeby dítěte, které je však vychováváno v atypickém prostředí, tedy je žádoucí, aby zájemci o hostitelství byli řádně vzdělání a poučení o zvláštностech těchto dětí.“¹⁶ Žadatelé žádající o děti do hostitelské péče by měli projít kurzem, kde budou upozorněni na rozdílnost dětí, které vyrůstají

¹⁴ J. Klimeš, Lesk a bída hostitelství, přednáška

¹⁵ MPSV, Stanovisko k otázce udělování souhlasu s pobytem dítěte mimo ústav, 11

¹⁶ J. Klimeš, Koncepce hostitelské péče, str. 3

v dětských domovech. Takové kurzy zpravidla využívají i žadatelé o osvojení nebo pěstounskou péči.

Nejzávažnějším rizikem při hostitelské péči je nekontrolovatelně vznikající citová vazba. Děti, které vyrůstají v dětském domově, touží po lidském kontaktu a mohly by se na hostitele emocionálně upnout. Tato citová vazba je logickou reakcí na simulaci vztahu rodič – dítě, ke které může při hostitelské péči docházet. Některé děti mohou spontánně oslovovat hostitele mami a tati. Zde hrozí riziko ohrožení citového vývoje, pokud jsou nenaplněna nerealistická očekávání dětí, které nejsou v silách hostitelů splnit. Díky nepoučení se může stát to, že se dítě může cítit hostiteli odvrženo. Hostitelé by měli dávat dětem najevo, že pro něj nejsou náhradními rodiči, ale jsou pro něj kamarádi, známí nebo teta a strýc. Děti by měly vědět, že u hostitelů nebudou bydlet natrvalo. Hostitelé nebudou v případě, že by o takové možnosti uvažovali, mluvit před dětmi o této změně, pokud toto rozhodnutí nebude pevné. Takovéto altruistické chování může mít velmi neblahé následky pro citový vývoj dětí. Budování hostitelství musí předcházet tomuto nebezpečí vždy s ohledem na konkrétní situaci dítěte a hostitele. Hostitelé by měli bedlivě vypožorovat jakékoliv projevy ze strany dítěte, že v něm roste naděje na trvalý pobyt v rodině. Pokud k takovému projevu dojde, měli by hostitelé velice citlivě dětem zopakovat popř. zdůraznit, že je u nich vítaným a chtěným hostem, ale že nastálo u nich dítě nezůstane.

S odpovědí na otázku, kdy je hostitelská péče nevhodná?, přichází FOD (2005), který říká, že: „Hostitelská péče není vhodná převážně u malých dětí ve věku zhruba od jednoho do osmi let, které se často velmi rychle citově naváží na hostitelskou rodinu a nedokáží rozumově zpracovat nutnost návratů do ústavního zařízení. Takové návraty je pak silně traumatizují.“¹⁷ Klimeš naopak uvádí: „Pokud se jedná o hostitelskou péči bez hlubší citové vazby, není na závadu brát si děti i mladší.“¹⁸

Pokud se jedná o hostitelství s hlubší citovou vazbou, myslím že je vhodné, aby děti byly starší a dokázaly rozumově přijmout nutnost návratů do ústavního zařízení.

¹⁷ Fond ohrožených dětí

¹⁸ Jeroným Klimeš, Koncepce hostitelské péče, str. 4

3.4 Formy hostitelství

Hostitelskou péči můžeme rozdělit na dvě základní formy. Jedna se týká žadatelů, kteří si budou děti brát do své rodiny opakovaně, a druhá forma je pro žadatele, kteří za dětmi chodí do ústavu, berou si děti na procházku, výlety apod.

První forma, kterou můžeme nazvat „hostitelská péče dlouhodobá“, vyznačující se stabilitou podmínek pro vytváření hlubší citové vazby mezi dítětem a hostiteli (hostitelskou rodinou). Tato forma předpokládá opakované, relativně pravidelné kontakty v průběhu delšího časového období. (Klimeše tuto formu nazývá „hostitelství s vytvářenou dyadickou vazbou na dítě“).

Hostitelství dlouhodobé využívají žadatelé, kteří nemohou z jakéhokoliv důvodu přijmout vyšší formu náhradní rodinné péče (pěstounství, osvojení), ale mají zájem a možnost se s určitým dítětem nebo dětmi stýkat pravidelně. Tito žadatelé mohou umožnit dítěti kontakt s přirozeným prostředím.

Druhou formou hostitelství můžeme označit jako „hostitelská péče občasná“, vyznačující se příležitostnými kontakty mezi dítětem a hostitelem, zaměřenými zpravidla na společnou aktivitu (aktivity). Navázání hlubšího citového vztahu není vyloučeno, ale podmínky pro jeho rozvíjení jsou méně stabilní, než v případě první formy hostitelské péče. (Klimeš druhou formu hostitelství nazývá „hostitelství bez hlubší citové vazby“) Tuto formu hostitelství využívají studenti, pořadatele různých akcí, vedoucích skautů, dobrovolníci. Nikdo z nich nedává záruky dlouhodobého citového vztahu, ale všichni mohou dětem a ústavu nějak pomoci.

Děti, vyrůstající v rodinách, občas přespávají u svých kamarádů, jejichž rodiče se znají. Tato praxe je vítána u některých dětských domovů, avšak neformální úmluva mezi rodiči musí být v tomto případě nahrazena formální úmluvou o hostitelství mezi vedením ústavu a danými rodiči kamaráda.

3.5 Podmínky pro svolení k hostitelství

Průběh vyšetření a svolení k hostitelství v rodinách nemá žádnou pevnou koncepci. Zákon v tomto směru žádné podmínky pro žadatele o hostitelskou péči

neurčuje. Z tohoto důvodu je praxe značně nejednotná a záleží na obecním úřadu obce s rozšířenou působností, jaká si stanoví kritéria v konkrétních případech. Postup při vyšetření žadatelů o hostitelskou péči by měl být totožný jako u žadatelů o adopci nebo pěstounskou péči. Samozřejmě je nutné mít prokázáno, že žadatelé skýtají záruku řádné péče o dítě. Měly by tedy být osoby občansky i trestně bezúhonné, s vhodnými bytovými podmínkami a bez finančních problémů. Péči o dítě totiž obvykle plně hradí z vlastních zdrojů, neboť zákon žádné hmotné zajištění pro hostitelskou péči nestanoví. Ovšem pokud se jedná o hostitelství bez hlubšího citového vztahu, není nutné, aby byla splněna část, která se týká bytových a finančních podmínek.

Žádost o hostitelství podá žadatel na krajském úřadě a podrobí se vyšetření pro náhradní rodinnou péči.

Toto vyšetření by mělo zahrnovat:

- psychologické vyšetření, které vyloučí nebezpečí zneužívání dítěte a nezdravé motivace dítěte,
- sociální šetření, které zjistí podmínky žadatelů (viz. výše).
- vzdělávací kurzy.

Před přijetím dítěte do rodiny je doporučený přípravný kurz pro žadatele o náhradní rodinnou péči, který zajišťuje krajský úřad sám nebo ve spolupráci s jiným úřadem nebo pověřenou osobou. Posláním přípravného kurzu je poskytnout potřebné minimum vědomostí o specifických otázkách náhradní rodinné péče a zprostředkovat reálné informace o situaci a potřebách dětí žijících mimo vlastní rodinu a umožnit náhled na vlastní předpoklady pro přijetí dítěte. Přípravný kurz pro žadatele obsahuje bloky sociálně právní, pediatrické, psychologické a osnovu psychologické přípravy žadatelů. Přípravu žadatelů o osvojení nebo pěstounství považuje zákon za potřebnou a účelnou kurs je doporučený pro každého žadatele. Pro žadatele o hostitelskou péči není toto opatření zákonem dáno.

3.5.1 Kdo o hostitelské péči rozhoduje

Hostitelskou péči může dítěti s nařízenou ústavní výchovou povolit ředitel či jiný pověřený pracovník ústavního zařízení, pokud jsou splněny dané podmínky.

K pobytu dá předchozí písemný souhlas obecní úřad obce s rozšířenou působností místa trvalého bydliště dítěte.

Pokud je místo trvalého pobytu žadatelů odlišné od trvalého pobytu dítěte, musí si obecní úřad před vydáním souhlasu vyžádat vyjádření obecního úřadu obce s rozšířenou působností místa trvalého bydliště těchto žadatelů.

Je-li dítě umístěno do ústavního zařízení na základě žádosti rodičů nebo jiných zákonných zástupců, je potřeba i jejich předchozí písemný souhlas, pokud získání tohoto souhlasu nebrání vážná překážka.

3.5.2 Délka pobytu v hostitelské rodině

První pobyt může být povolen nejvýše na 14 dnů, ale může být na základě písemného souhlasu výše uvedeného obecního úřadu místa trvalého bydliště dítěte neomezeně prodloužen na delší dobu. Pobyt může být pravidelně nebo nepravidelně opakovaný tak, jak to vyhovuje dětem a žadatelům. Ke každému opakovanému pobytu je však zapotřebí nové rozhodnutí a výše uvedené souhlasy obdobně jako u prvního pobytu.

3.5.3 Právní odpovědnost

Hostitelé v přirozeném rozsahu odpovídají za dítě po dobu, kdy je jim svěřené, a jsou tedy odpovědni za zanedbání péče, za následky neuvážlivého riskování o zneužívání ani nemluvě.

Praktická část

V praktické části se věnuji kazuistikám, které jsou pohledem na tuto problematiku ze strany dětí, hostitelů a psychologa i ředitelů dětských domovů, a z nich se pokouším extrahovat zkušenosti a prvky pozitivní i momenty zklamání, selhání svědčících o rizicích hostitelské péče. Kazuistiky záměrně neupravuji, abych zachovala autenticitu.

4. Kazuistiky

4.1 Příběh jednoho rómského kluka

Tuto kazuistiku mi poskytl ze své praxe pan Klimeš. Jsou v ní obsaženy všechny body tzv. „živelného“ hostitelství.

Již dlouho jsme uvažovali o adopci. Naše podmínky, materiální i ty ostatní, nebyly ještě dostatečné, a tak jsme se rozhodli pro hostitelskou péči. Na základě pracovních kontaktů Jarky jsme našli zařízení ústavní péče, kde byly děti vhodné k hostitelské péči. Ředitelka zařízení nám nabídla, abychom si dítě vybrali, ale my jsme odmítli. Výběr dítěte jsme nechali na ní. Jak nám později řekla, vybrala nám toho "největšího chudáka".

Před prvním setkáním jsme již věděli, že se jmenuje Honzík, je mu 13 let a je to Róm. Všichni naši kamarádi věděli dlouho dopředu o našem záměru a myslíme si, že se všichni těšili s námi. Jarčina máma o tom také věděla a byla ráda, že takovou věc uděláme. Jaroslavovým rodičům jsme skutečnost oznámili až když jsme Honzu měli, a ti nám to také schválili. Dětem, které si také bereme na víkendy, jsme řekli, že pro ně máme překvapení. To, že tím překvapením je Honza, jsme jim řekli až bezprostředně před první schůzkou. Přijeli jsme do ústavu a tam jsme uviděli strašně hubeného, nápadně tmavého chlapce s nádhernýma očima. Po vzájemném představení, kdy Honza neřekl ani slovo, jsme odjeli k nám na chalupu. Cestou na chalupu Honza neřekl ani slovo, stejně jako další dvě hodiny. Celou cestu zvracel. Mysleli jsme, že je to nevolnost

v dopravním prostředku, ale později jsme zjistili, že důvody byly psychické. Jindy již v autě nezvracel.

Věděli jsme, že Honza nebude zvládat spoustu dovedností, a že nebude mít některé znalosti, ale praxe ukázala, že je to v podstatě katastrofa. Přestože je v ústavech od necelého jednoho roku věku, nebyli ho tam schopni naučit základní hygienické dovednosti! To byl pro nás šok. Po sobě nic neuklízěl, všechno nechával rozházené, neuměl se "čistě" vymočit, ani dojít si na velkou. Nerad a špatně se myje a čistí zuby. Začali jsme ho tyto věci učit a říkáme mu, že až bude bydlet sám, že to bude muset umět. Také neuměl hodiny, měsíce, roční období, velmi špatně dny v týdnu. Dnes, po půl roce, již zvládá s menšími chybami roční období, měsíce a dny v týdnu dobře, hodiny zatím umí celé a půlky.

Dalším problémem bylo, že si Honza neuměl vybírat. Například výběr mezi dvěma jogurty byl takovým problémem, že si raději žádný jogurt nevzal (přesto, že dnes již víme, že má jogurty moc rád). Dnes si již vybírá cokoli bez problémů. Honzík moc hezky zpívá, má výborný rytmus. Koupili jsme mu kytaru a zkouší na ní hrát. Nechápe sice, že je třeba znát akordy, ale to vůbec neubírá na jeho vehemenci při hraní.

Nejlépe si rozumí s malou Alenkou. Je jí šest a tak nepřemýšlí o tom, že je Honza jiný. Pak si rozumí s velkou Alenkou. S Naděždou byly ze začátku problémy, které byly způsobeny její žárlivostí (nejenom na Honzu). Nyní již Nad'á ví, že její postavení nemůže být ohroženo, a tak je s Honzou kamarádka. Děti si dnes hrají společně. Samy nacvičily divadelní představení a předvedly ho na jednom festivalu. Velmi dobrou pozici má Honza také mezi našimi kamarády. Všichni se stále ptají, jak se Honza má. K různým příležitostem mu kupují dárky. Také ho učí spoustu věcí, když společně někam jedeme. Moc dobře si rozumí s Jarčinou mamkou.

Po půl roce, co se známe s Honzou, udělal mnoho pokroků, ale před námi je toho ještě mnohem víc. Je to totiž běh na dlouhou trať. Chtěli bychom ho připravit pro samostatný život. Honza nám dává mnohem víc, než my můžeme dát jemu. Je také přínosem pro naše holky, ale i pro všechny ostatní. Učí nás dávat, nejenom brát.

4.2 Jak jsem se stala hostitelkou

Kazuistiku Jak jsem se stala hostitelkou mi zaslali z Institutu náhradní rodinné péče Natama. Tato kazuistika poskytuje náhled na hostitelskou péči jako na přechodnou záležitost.

Šťěstí, které nás potkalo na jaře 1998, se jmenovalo Hanička.

V té době jsem byla na praxi v jednom dětském domově. Byl to velký domov, podobný továrně na děti. Veškeré mé iluze o životě spokojených dětí v ústavní péči se rozplynuly. Po praxi v dětském domově, kde všechny děti trpěly deprivacním syndromem, jsem měla pocit, že je mou povinností zajistit alespoň jednomu dítěti nakouknout do reálného života kolem. Měla jsem naivní představu, že si vezmu blond'atého prvňáčka na víkendy a prázdniny. Pan ředitel však se mnou nesdílel mé představy. Dal mi na vědomí, že nejsou půjčovna dětí, že děti mají své rodiče a ti je odloží, leč „nepůjčují“. A že jsem příliš mladá, ledaže bych si chtěla vzít starší dítě, které už nemá šanci na umístění do rodiny a o kterého nikdo z biologické rodiny nemá zájem. Bylo mi 22 let. Nedovedla jsem si představit, že bych si vzala na zodpovědnost pubertální dítě a směřovala jeho cesty jako starší sestra. Přišlo mi to zbytečné. V tu chvíli vešla do místnosti šestnáctiletá dívka, oblečená v bílém, že prý jestli už může jít do kostela, ptala se pana ředitele. Pan ředitel se na mě tázavě podíval, a bylo rozhodnuto. „Haničko, nechtěla bys s tetou na prázdniny?“ „Jasně, že jo!“, řekla bez váhání. Když se na sebe podívám zpátky, byla jsem nesmírně pyšná na to, jak jsem zásadová a jak jsem ochotná vzít si jakékoli dítě, vždyť to přeci dělám pro něj!

Do léta nám sociálka udělala „přepadovku“. Je to prý ze zákona nutné – jestli jsem trestně bezúhonná, kde bude Hanička spát, co bude jíst atd. Nechápala jsem, proč mi pro „můj dobrý skutek“ leze někdo do soukromí a mluví se mnou jako s potenciálním pedofilem a prodávčem dětí. Zákon však hovoří jasně. Překousla jsem to.

S mým partnerem jsme se na Haničku upřímně těšili. Taková hodná holka, jistě bezproblémová... Jako teta – praktikantka – vychovatelka jsem ji znala od vidění. Neměla jsem strach, že to nezvládnou.

Začalo léto. Zavolala jsem panu řediteli, jakým autobusem by k nám Hanička mohla přijet. „To nepřipadá v úvahu,“ – řekl rázně: „musíte si pro ni přijet, co kdyby se jí

cestou něco stalo?“ Bylo marné přesvědčování, co by se jí asi mohlo stát, když je jí šestnáct let. Půjčili jsme si auto a přijeli pro ni. Podepsali jsme za ní zodpovědnost (jako když si půjčujete lyže), obdrželi jsme denní almužnu na stravu a nocleh pro ni (asi kolem 40,- Kč na den) a jelo se. Peníze jsme rovnou nechali Hance jako kapesné. Šok začal hned ze začátku. Hanka udělala za dva měsíce, kdy jsme jí neviděli, skok ve vývinu a rozhodla se vyznávat rock. Náležitě oděna, do kostela prý už nechodí. S sebou měla odrbaný batoh a v něm pár věcí, naprosto nevhodných na hory, kam jsme měli jet. Zašli jsme do obchodů, oblékli ji. Potíž byla i s jídlem. Hanka měla averzi snad ke všemu jídlu, kromě zmrzlin. Prý jim to „na děcáku vařili a nedalo se to žrát“. Za 14 dní se nám ji podařilo přesvědčit, že je jídlo a Jídlo, podle toho, jak ho připravíte, a „rozjedli“ jsme jí. Problém byl i v komunikaci. První den byla Hanka upovídaná, až z nás z ní bolela hlava, připomínala nám malé dítě, které se stále na něco ptá. Pak se na dva dny odmlčela, a nemluvila vůbec. Ale vůbec! Nevěděli jsme, jestli jsme jí nijak neublížili svým chováním, přesto se nám jí podařilo i rozmluvit.

Další potíže nastaly po týdnu, když jsem zjistila, že má Hanka ty samé ponožky, co měla na sobě první den, a že se za celou dobu nemyla, což se dalo poznat i čichem, kdo kolem ní jen prošel. Dalo práci přesvědčit téměř dospělého člověka, že hygiena je nezbytná a hlavně -neurazit, když přesvědčujete. Vždy jsme museli mít na paměti, že nevíme, co si ten človíček prožil, jaké má zkušenosti a že nelze nikoho takového „převychovat“.

Po týdnu jsem byla už velmi unavená z toho, že za mnou to téměř dospělé stvoření chodilo jako káčátko za kačenou a stále se ptalo: „Můžu si jít vyčistit zuby? Můžu jít na chvíli ven? Smím si pustit televizi?“ Do toho mě občas nazvalo „paní vychovatelkou“, nebo „tetou“. Začínala jsem z toho být už úplně šílená, celé večery jsme s partnerem probírali, jak se máme zachovat. Už to nebylo k vydržení, nakonec jsem se postavila před ní, chytla ji za ramena a řekla: „Haničko, poslouchej, já vím, že v domově nemůžeš udělat ani krok bez toho, aby ses nemusela někoho na něco ptát, ale jsi už skoro dospělá, navíc tady jsi na prázdninách, já nejsem tvoje teta, ale kamarádka, nic ti nenařizují, můžeš dělat cokoli, mluvit se mnou o čemkoli, když půjdeš ven, nemusíš se mě na nic ptát...“ Hodnou chvíli stála v němém úžasu nad tou dávkou důvěry, co ji poprvé v životě spadla do klína, rozplakala se a běžela se schovat. Další dva dny s námi nemluvila. Bylo

mi to strašně líto, ale nemohla jsem pro ni v tuto chvíli nic udělat. S partnerem jsme obrátili způsob komunikace s Haničkou, přestali se divit a snažili se ji naučit samostatnosti, protože to bylo to primární, co ji chybělo. Naučili jsme jí, že ušetřené kapesné nemusí utratit za zmrzlinu, ale ušetřit na nějaký sen. Naučili jsme ji číst knihy. Číst pochopitelně uměla, ale nevěděla, že existují i knihy, které by stálo za to číst. Naučila jsem ji hrát na hudební nástroj, nikdo ji tu možnost nikdy nenabídl. Jednou jsme třeba stáli na zastávce autobusu a jeli na výlet. Říkám Haničce: „Za 7 minut nám to jede.“ A ona na to: „Jak to víš?“ A já: „Tady je to napsáno.“ Ukázala jsem na jízdní řád. Opět hleděla v němém úžasu na ten papír před sebou a ptala se: „Tady? Kde?“ Došlo mi, že ji nikdy nikdo neučil, jak se orientovat v jízdním řádu, vždycky byla někam někým odvezena, neznámo jak. Následující večer jsme se učily orientaci v jízdních řádech, v mapách. Podnikly jsme i návštěvu restaurace, byl to pro ni šok ve srovnání se starou známou jídelnou v dětském domově. Co říci víc, přišlo mi, jakoby Hanička spadla z Marsu. A možná, že tomu tak v jejím světě bylo.

Hanička nám také velmi často lhala. Vymýšlela si příběhy o tom, jaký režim panuje v ústavu, jaká šikana, drogy a jak s tím vším bojuje. Vymýšlela si často a ráda. Dodávalo jí to pocit sebedůvěry a že má něco v čem je „výjimečná“ a zároveň „normální“. Věděli jsme, že v jejím domově to sice není nejlepší, co se týče péče o děti, ale zas takové hrůzy se tam nedějí, byla jsem o tom přesvědčena z vlastní zkušenosti, z praxe. Začali jsme s ní proto více mluvit o její budoucnosti, tedy o tom, co si vůbec nedovedla představit. Měla pocit, že dětský domov se o ní postará navždy. Věděla, že bude muset za dva roky odejít, ale nedovedla si to ani v nejmenším představit.

Napadlo mě, že pro její lepší pocit a zvládnutí základních hygienických návyků by pomohlo zajít s ní ke kadeřnici. Pro ženskou to přeci jen něco znamená, když vypadá, a hlavně cítí se, dobře.

Z domova odjížděla Hanička jako nesamostatné dítě. Do domova se vrátila jako dáma, která ví, co od života chtít. Hanička měla jít v minulosti na zvláštní školu, měla mizerné výsledky ve škole. Bylo to pro nás nepochopitelné, byla inteligentní, měla zájem o poznání. Teď byla přesvědčena, že si v budoucnosti udělá maturitu. Nastupovala na učiliště, protože všechny děti z domova chodí do stejné vsi na stejnou školu... (Je to ekonomičtější pro vedení DD i pro budoucnost dětí, aby si dříve vydělávaly a nebyly

závislé na státu, aby mohly v osmnácti odejít do života). Moc jsme si přáli, aby šla Hanička na SŠ, byl to však marný boj s větrnými mlýny. Ústav, zákonný zástupce, za ní jako rodič podepisoval přihlášku na školu. Bylo nám jasné, že naše pomoc v Hančině cestě životem nekončí, ale teprve začíná (Slovy Malého prince od Antoine de Saint – Exupéryho: „Stáváš se navždy zodpovědným za to, cos k sobě připoutal. Jsi zodpovědný za svou růži...“).

14 dní po Hančině návratu do dětského domova se rozhodla „vrátit“ nám naši péči. Z dětského domova utekla. Byli jsme právě na další dovolené a dostali jsme obsílku, že se máme dostavit vypovídat do Bartolomějské (na policii). Bylo nám jasné, že i pro ni by nebylo dobré, kdyby jí našla policie, rozhodli jsme se ji najít sami, jinak by ji mohla po návratu čekat cesta do výchovného ústavu (lidově pastáku). Kam mohla jít a s kým? Určitě šla s chlapcem, kterého má ráda, protože nikoho jiného nemá. Určitě utekla do hor, protože tam jí bylo hezky a nikam jinam by jít nechtěla. Jednoduchou dedukcí jsme trefili do černého. Zavolali jsme přátelům na horách. Skutečně utekla tam. Lhala jim, že je znova na prázdninách a že jí pan ředitel pustil. Domnívala se, že bude dva roky (do dospělosti) žít schovaná v lese, jíst kořínky a v zimě se přikrývat mechem. Podařilo se nám ji přesvědčit, že takhle se věci neřeší. Poslechla nás, protože nám důvěřovala. Nejdřív jsem na ni měla hrozný vztek, pak jsem pochopila, že se na ni nemůžu hněvat. Dali jsme jí svobodu a pak jí vrátili zpátky tam, kde neměla možnost ji mít. Musela se cítit velmi rozpolceně a osaměle. Došlo nám, jak snadno je taková lidská bytost ovlivnitelná a křehká ve své podstatě.

Hanička k nám začala pravidelně jezdit na víkendy, prázdniny, Vánoce. Začala se z ní stávat osobnost. Už jí nebylo třeba tolik usměrňovat, nebo učit. Učila se rychle. Jak si uvařit jídlo, vyprat, nakoupit atd. Jen jsme ji museli mírnit, aby nepovažovala naši pomoc (a pomoc kohokoli) za samozřejmost, to by se jí v životě pak špatně vedlo. Jednou došla řeč na její minulost. Haničku přivedli do domova v sedmi letech. Měla za sebou nelehké časy. Rodina ji zanedbávala, strýc zneužíval. Rodiče jí zemřeli, když byla maličká. Chtěl se o ní starat její bratr, ale byl příliš mladý a chudý. Soud dal Haničku do dětského domova a bratra už nikdy neviděla.

Hanička moc toužila po rodině, párkrát z domova utekla, aby mohla dát rodičům kytky na hrob. Pamatovala si rozdíl mezi životem doma a v domově. Domovu říkala

„děcák“ a „doma“ bylo ve vzpomínkách. Těšila se, až jí bude osmnáct, z děcáku odejde a vrátí se k bráchovi. Byť ji ten deset let neviděl.

Když jsem jí tak naslouchala, jak hezky vzpomíná na bratra, napadlo mě, nečekat na „dospělost“ a podívat se po něm. Osud tomu chtěl a bratra se nám skutečně podařilo najít. To bylo slziček a objímání! Bylo těžké pochopit, proč se někdy život tak zamotá a proč tohle dítě vyrostlo v ústavní péči, když existoval někdo, kdo by ho měl rád.

Dneska je mi 26 let, Haniče 20. Dva a půl roku jsem ji jako pan Pávek Otíka (z filmu Vesničko má středisková) „tahala na noze jako ocelovou kouli“, „učila ji jíst vidličkou a nožem“, nahrazovala ji rodinu. Myslela jsem si naivně celou tu dobu, že to dělám pro ni (pro dítě z „děcáku“) a taky trochu pro můj dobrý pocit. Ve skutečnosti však obohatila ona mě - o pocit, že mohu druhému něco dát, protože každý má (umí, zná) něco, oč se může rozdělit, něco, čím může toho druhého obohatit. Vyměnily jsme si své pohledy na svět. Tak jsem i já spadla z Marsu.

Rok po setkání s bratrem o sobě Hanička nedala vědět. Nedala se z dětského domova v osmnácti vystrčit jako z hnízda, našla si podnájem a začala se připravovat na maturitu. Našla svoji vytouženou rodinu, která ji byla nade vše. Jezdí domů za bratrem na víkendy, prázdniny, Vánoce. Když jsem se jí ozvala, kam pojedeme, řekla: „Víš, já teď jedu s bráchou a jeho rodinou na hory, já se ti pak ozvu...“ Neozvala se. Je to těžké říct, ale „už nás nepotřebovala“. Nevěděla jsem, jestli ji mám oplakávat, nebo se s ní radovat. Jen velmi nerada (protože člověk už je prostě takový) jsem se rozhodla pro to druhé. Dala jsem do našeho vztahu víc, než člověk dává do běžného kamarádství, a ani jsem si nevšimla, kdy se tak stalo. Zapřísahala jsem se, že už nikdy žádnému „cizímu“ dítěti nezkřížím cestu!

Když mě „ztráta“ Haničky přebolela, našla jsem si (či mi byla osudem nalezena) krásnou práci v nadaci, která pomáhá opuštěným dětem. Jsem tu moc šťastná, protože mi tahle práce dává smysl. Až zpětně jsem zjistila, že to, co jsme Haniče nabídli, se nazývá „hostitelskou péčí“. Oficiálně není povolena, jen po bedlivém uvážení ředitele dětského domova se můžete stát hostitelem - „průvodcem do života“ staršímu dítěti, které už odrostlo možnosti pěstounské péče nebo osvojení, a které nikam za nikým nejezdí. Od té doby jsem navštívila přes čtyřicet dětských domovů a viděla stovky Haniček, které nikdo životem neprovází. Úroveň dětských domovů se už naštěstí dneska liší domov od

domova. Obecně platí, že domovy ve městech mohou dětem více nabídnout, než domovy na zapadlých místech. Navíc tam, kde je více než čtyřicet dětí, a jde o domov tzv. internátního typu, se stále ještě můžeme setkat se skleníkovým efektem (kdy děti vychované v ústavní péči nedokáží zvládnout základní věci) a deprivacním syndromem (kterým bývají zasaženi lidé, kteří nedostali v dětství dostatek lásky, péče a pochopení).

Nedávno mi přišel nečekaně dopis od kamarádky:

“Ahoj Miluško. Jak dlouho jsme se neviděly? ... Víš, brácha je úžasnej člověk, jeho rodina mě přijala, jako bych s nimi celé ty roky byla. Našla jsem své „doma“, ale bez tebe bych to nedokázala, jsem ráda, že tě mám. Dejte mi vědět, kdy byste mohli, co kdybychom vyrazili všichni třeba někam na vodu? Už se mi po vás moc stýská... Miluško, jestli jsem to ještě neřekla –díky za všechno. Vaše Hanička.“

4.3 Já a rodinka K.

Kazuistika, kterou níže předkládám, jsem obdržela na základě výzkumu v absolventské práci, kdy jsem se setkala s hostiteli i jejich dětmi. Je to pohled z druhé strany, ze strany dítěte z dětského domova.

Jako každý rok se koná milá, příjemná a zajímavá akce šikovných a talentovaných dětí z dětských domovů, která se jmenuje Nejmilejší koncert.

Na minulém koncertě jsem se seznámila s paní Kateřinou, která mi už od prvního okamžiku byla velice sympatická. Myslím si, že kdyby se Kateřina a její manžel Jan nepřišli na náš Nejmilejší koncert podívat, asi bych je nikdy nepotkala. V průběhu dvoudenního koncertu jsem si s Kateřinou hodně povídala, načež mě seznámila právě s Janem, což je její manžel a s jejich dětičkami – Haničkou a Pepíkem. Bylo mi příjemně během těch dvou dní, protože jsem věděla, že mám nové přátele a že další den, až se probudím, bude skvělý. S kamarády z jiných domovů, s nejmilejším programem a hlavně, že se opět potkám s mými novými kamarády – rodinkou K.

Měla jsem se na co těšit, už jsem se nemohla dočkat, až se na mě přijde podívat celá rodinka, jak zpívám na galavečeru. Těšila jsem se, že jim dám kus ze své radosti, motivace, potěšení. Je to krásné podělit se s někým o své radosti, o hezké zážitky, ale i o

starosti a o trápení. Člověku je lépe na duši, když ví, že má někoho, na koho se může spolehnout, kdo ho vždy vyslechne, pochopí a přivítá s otevřenou náručí. Ten někdo nemusí být pravý rodič, protože často my, děti z DD, si více rozumíme s přáteli, než s vlastními rodiči...!

Však pořád mi v hlavě proudila silná myšlenka, že ty krásné dva dny co nevidět skončí, že odjedeme a že budu opět „sama“, bez mých nových kamarádů. Bohužel, ještě jsem neuměla radovat se z momentálních chvilí a stále jsem duchem byla napřed. Pořád smutná, že něco hezkého skončí a přitom to ještě neskončilo a zrovna to hezké probíhalo. Ale naštěstí to z velké části skončilo. Kdo myslíte, že mě to možná nevědomky naučil? No přeci rodinka K.!

Když vše to hezké skončilo, všichni odjeli domů, do domovů, s mými novými kamarády jsem zůstala v kontaktu. Po uplynutí nějaké doby Kateřina s Janem zařídili můj první víkend u nich doma. Moc jsem se těšila, ale pochopitelně jsem měla taky strach a obavy. Z čeho? Každého by to mělo logicky napadnout. Strach a obavy z toho, jak se tam budu cítit, jestli něco nezkazím, jestli je neomrzím, z nového prostředí, nevěděla jsem, jak se mám u nich doma chovat. Největší obava byla ta, že jsem nevěděla, jak mě přijme ostatní jejich příbuzenstvo, jestli se jim budu líbit...

Nenechali mě v tom, vždy mi se vším pomohli, ať to byl jakýkoli problém. Postupem času jsem k nim začala jezdit častěji, cítili asi, že je to tak správně a mě bylo a je s nimi fajn. Nejsem sama. Je to pohlazení po všech stránkách, víte? Jezdila jsem k nim na víkendy jednou za měsíc, ale jinak jsem s tou báječnou rodinkou K. prožila třeba příjemné Vánoce. Pouštěli jsme kapra do Vltavy. To bylo bájo. Prožila jsem s nimi dobrodružství na horách. Učila jsem se na snowboardu. To bylo modřin. Krásné zážitky na Máchově jezeře v létě. Na K. se mi strašně líbí, že nic neplánují dopředu. Když je napadne něco zajímavého, zábavného, tak, když je to možné, uskuteční to. Taky většinu všeho se snaží řešit s dětičkami, jaký mají nápad, návrh, názor oni. Také se jim dokáží podřídit. No není to super? Je to velice krásná a zajímavá rodinka. Vážím si jich a vše, co pro mě dělají, jsem jim upřímně, nesmírně moc vděčná. A to je fakt. Bohužel nemohu psát donekonečna, mám toho strašně moc, co bych chtěla napsat. Oni to nedělají z povinnosti, to žádná povinnost není, ani z žádného pocitu lítosti, vím, že mě mají rádi, berou mě tak, že k nim patřím a hlavně mě berou takovou, jaká jsem. Dělají to z lásky,

tak, jak to cítí. Mám je všechny moc ráda. Nedám dopustit na Haničku a Pepíka, které beru jako své milé sourozence. A už si nemohu představit, že bych s touto rodinkou, včetně mazaného pejska Dášanky, neměla nadále udržovat blízký vztah. Jsem s nimi moc šťastná a jim za vše moc vděčná.

S tou rodinkou jsem poznala spousty nových, zajímavých věcí, nových přátel, nových zkušeností i oni se mnou mají novou zkušenost, taky to pro ně bylo něco nového. Pochytila jsem od nich spoustu moudrosti a rozumu. Myslím si to. Když jsem u nich a s nimi, cítím teploučko domova jako opravdové, cítím spokojenost, lásku, klid na duši, pochopení, radost a já nevím co všechno. Moc se těším na naše další společné chvíle! Na nic si nemusím hrát, protože už mě, dá se říct, znají a ví, jaká ta pravá A je! Moc bych si přála, abych nejen já byla šťastná, ale pokud možno i co nejvíce jiných dětí s kolikrát velmi ošklivou minulostí. Nejraději mám, když mi Kateřina masíruje moje bolavá záda. Umí výbornou bodovou masáž. Doporučila bych ji každému, nebo když Jan s námi dělá voloviny, je vždycky srandy kopec. A jejich pejsek – „Dádomilka“, je krásná, mazaná a inteligentní.

4.4 Můj vlastní příběh

Tento příběh je z vlastní zkušenosti a mnoho se neliší od kazuistik jiných hostitelů. Opět se zde setkáme s „živelným“ hostitelstvím.

O hostitelské péči jsme se dozvěděli od našich kamarádů. Oni sami měli dítě v hostitelské péči a rozhodně to nebylo vůbec jednoduché. Z našeho pohledu to bylo fajn, mít dítě na víkendy, na prázdniny, na vánoce doma. Probírali jsme to doma s našimi dětmi a rozhodli jsme, že si o děti do hostitelské péče zažádáme. Kontaktovali jsme ředitelku domova, který nám byl doporučen našimi kamarády, což jsme považovali za dobrý nápad, alespoň se děti z děčáku uvidí, až se půjdeme navštívit.

Ředitelka nám oznámila, že je nutné kontaktovat sociální úřad a zažádat o hostitelskou péči. Po měsíci nás byla navštívit sociální pracovnice a za další měsíc jsme obdrželi vyjádření k tomu, že jsme vhodní kandidáti pro to, aby u nás mohlo dítě z dětského domova být.

Po dohodě s ředitelkou jsme se rozjeli do dětského domova, abychom se domluvili na dalším postupu. Ředitelka nás požádala, abychom si vybrali některé z dětí, které byly vhodné pro hostitelskou péči. Nechali jsme výběr na ní. Ukázala nám z okna chlapce, který si zrovna hrál s našimi dětmi. Pavel byl vytáhlý romský chlapec. K našemu překvapení nás ředitelka požádala, abychom si vybrali i jeho sestru, která byla zrovna touto dobou na výletě. Nechali jsme si chvíli na rozmyšlenou a oba jsme usoudili, že to zvládneme a pro děti to bude jednodušší, když půjdou k nám dva.

Rozhodli jsme se, že ředitelka poví o nás Pavlovi a necháme na něm, zda se bude chtít s námi projít. Pavel okamžitě souhlasil. Koupili jsme si zmrzlinu a vyrazili na výlet. Pavel se jen usmíval a moc toho nenamluvil. Pak nám ukázal svůj pokoj a domluvili jsme se, že za týden opět přijedeme a poznáme se s jeho sestrou.

Když jsme za týden přijeli, Petra už o nás věděla, k nám jet chtěla, ale také toho moc nenamluvila. Naším dětem se Petra s Pavlem líbili, a tak další týden k nám dorazili na prodloužený víkend. Tento víkend jsme si ujasnili, že k nám budou jezdit na víkendy, prázdniny a vánoce. Vše probíhalo v klidu, děti s námi moc nemluvily, ale bylo jim dobře s našimi dětmi. Stále chtěli být v naší blízkosti, hlavně Pavel se chtěl účastnit všeho, co dělal manžel. Petra i Pavel milují vaření, a tak každé jídlo mohou připravovat s námi. Moc rádi pečují o naše miminko. Seznamují se s tím, že když miminko pláče, je třeba ho přebalit, nakrmit nebo uspat a hlavně je potřeba s dítětem mluvit, což pro ně bylo na začátku velmi těžké.

Po půl roce jsme na sobě začali pozorovat určitou nervozitu, když k nám děti měly přijet. Petra s Pavlem moc nemluvili, na všechno reagovali pokrčením ramen a při otázkách, co byste chtěli dnes dělat, mlčeli. My jsme z toho byli otrávení, protože oni nedávali najevo žádné nadšení, ale ani podráždění. Do domova se jim zpátky nechtělo, dopisy nám psali každý týden, ve kterých stále opakovali, jak se k nám těší. Ale někde byla chyba. Rozhodli jsme se vyhledat odbornou pomoc, protože jsme byli ve stádiu, že už to nemá cenu. I přesto, že nám děti v dopisech sdělovaly, jak se k nám těší. Ale my jsme měli pocit, že nám toto nestačí. Najednou jsme se cítili velmi osamělí bez jakékoliv zpětné vazby z dětského domova, kde nám děti v bráně předali a u brány si je zase vzali.

Naštěstí pomoc přišla včas. Chyba se našla. Moc jsme na děti spěchali. Otázkami co je nového, jak se máte apod. jsme je mátlí. Zkrátka jsme na ně byli moc rychlí.

Očekávali jsme stejné reakce jako od našich dětí, kdy přijdou ze školy a mají plnou hlavu zážitků, které nám chtějí sdělit. Radou nám bylo to, abychom je jen nechali, ať nás pozorují. A tak jsme to přijali a najednou se vše změnilo. Děti samy přicházejí vyprávět. Nejvíce si užijí s naším nejmladším synem. Samy znovu prožívají své dětství, kdy si jezdí s vláčky.

Naše děti se na ně vždy moc těší a prožívají hromadu lumpáren jako všechny děti. Ze začátku, když jsme se jich ptali, co by rádi dělali, vyhrávala to televize. K ní se utíkali, protože po nich nikdo nic nechtěl a oni byli ve svém světě. To se nyní změnilo. Pavel se zamiloval do encyklopedií a každou návštěvu si v nich listuje. Petru zajímají dívčí časopisy, tak jsme ji seznámili se stejně starou holčičkou našich kamarádů jako je ona, jelikož u nás žádná holčička není. A tak má Petra novou kamarádku. Na výběru akcí se začínají pomalu podílet. Už nekrčí rameny, ale samy řeknou, zda chtějí jet na kolo nebo jen na výlet. Jednoho velkého posunu jsme si všimli, že tyto děti jsou zvyklé, že co se jim dá k jídlu, to mají. Žádný výběr. Žádná otázka, zda na to mají zrovna chuť. A tak při každé snídani, kdy je na stole výběr různých sýrů, marmelád nebo lupínků, oni vždy musí ochutnat od každého trochu.

Reakce okolí byla příjemná. Všichni chtěli děti vidět, tak jsme museli návštěvy trochu přizpůsobit tomu, aby to na děti nebylo moc náročné.

Bydlíme na samotě, tak není problém s tím, když si všechny děti s hulákáním vyběhnou ven. Petra a Pavel nechtějí jezdit na výlety tam, kde musejí přespat. Chtějí být u nás. Tak jsme tomu přizpůsobili i náš program. Nyní je Pavlovi sedmnáct let a Petrušce čtrnáct. Jak to bude s nimi dál, teprve uvidíme.

Vždy, když si je v dětském domově vyzvedáváme, přiběhne k nám minimálně deset dětí a srdceryvně se s Petrou a Pavlem loučí. Jsou to děti, o které jeví rodiče zájem pouze korespondenční a oni zůstávají v dětském domově. Největší úsměv, který jsme u Petry s Pavlem viděli byl, když jsme jim řekli, že je u nich v domově plno fajn dětí, ale že jen je jsme si vybrali a ony si vybraly nás.

4.5 „Maceška Alena“

Z internetové diskuse na téma hostitelská péče mi Alena zaslala svůj příběh. Oslovení Maceška si dala sama, aby se odlišila od matek a macech. Tato kazuistika předkládá hostitelskou péči, která přešla do náhradní rodinné péče.

Před třemi lety k nám na hostitelské návštěvy začala jezdit Zuzka. Matka jí zemřela a otec neměl podmínky pro péči o dítě, ale občas ji navštěvoval a Zuzka ho měla ráda. Po dvou letech návštěv v rámci HP se situace poněkud změnila a Zuzka začala toužit po tom, aby mohla u nás vyrůstat natrvalo. Přijali jsme ji tedy do naší rodiny.

Brzy jsme si uvědomili, že „naše“ Zuzka je jiná než bývala ta „děčáková“. Z tiché nevýrazné holky se stala veselá, rozesmátá, upovídaná slečna, nasávající jak houba vše, co se jí nabízelo. Po několika týdnech nám začalo být jasné, v čem spočívají nevýhody HP.

Především dítě jezdí pouze na návštěvy, nemá v rodině žádné povinnosti a nikdo ho nevychovává – ani to nejde. Když Zuzka řekla „ale my vždycky míváme v deset druhou večeři“, neměli jsme dost síly něco na tom měnit. Myslím si, že toho brzy začala zneužívat. Nepátrali jsme po tom, co je a co není pravda, navíc brzy začalo být zřejmé, že různí vychovatelé mají různé nároky, a my jsme byli jen jedni z nich. Nestarali jsme se přehnaně o hygienu ani o školu. Byla prostě na návštěvě. Jezdila s námi na výlety, na dovolenou, strávila u nás Vánoce, ale v jejích očích jsme byli něco jako sponzoři určitého druhu zážitků. Když se měla rozhodnout, jestli poletí s DD na Mallorcu nebo pojede k nám, nezaváhala ani chvíli a zvolila Mallorku. Na Vánoce sice dostala u nás dárky, ale nezapomněla se pochlubit našim „chudým“ dětem, co všechno ještě dostala v DD a od sponzorů. Vlastně jsme měli dojem, že ji spojenými silami učíme vysávat všechny možnosti, které se jí nabízejí, bez nutnosti něco investovat.

Na druhé straně jsme ale neměli žádný zájem měnit výchovný pesimismus, který v DD vládl. Ředitelka nás mnohokrát zaplavila stížnostmi na její chování, školní výsledky, hygienické návyky, ale my jsme neměli nejmenší motivaci ani možnost něco na tom měnit. U nás byla vcelku bez problémů, a nic jiného jsme neřešili.

Po přijetí Zuzky do NRP se situace změnila. Z bohatého prostředí přišla do relativně chudé rodiny (podle našeho názoru máme dobrý životní standart, ale poměrům

v DD se nevyrovná), a celá překvapená objevila, že svět není kabaret, kde se stále servírují nějaké zajímavé zážitky. Najednou jí přibyly vedle práv i povinnosti, a začala se od ní očekávat i určitá samostatnost. Bohužel jsme brzy objevili, že je sociálně velice nezralá. Ve 12 letech například vůbec neznala hodiny, protože to na nic nepotřebovala. Nevěděla, že autobusy nečekají, až se ona dooblékne – v DD to tak fungovalo, v hromadné dopravě nikoliv. Prádlo se neobnovovalo samozřejmě a bez jejího přičinění. Jídlo nepadalo z nebe.

Školní výsledky měla katastrofální. A přesto jsme věděli, že jde o šikovnou, inteligentní dívku. Jen bylo potřeba dohnat několik roků školního vzdělávání – mamutí úkol! Ze zvláštní školy přešla na základní (na základě psychologického posouzení intelektu) a společnými silami jsme začali dohánět to obrovské množství školních vědomostí, které neměla. Zpočátku byla velice nazlobená, že se po ní chce tolik práce navíc, ale brzy přišla učení na chuť, známky se začaly měnit z pětek na trojky a Zuzka se začala na školu těšit. Určitě jí v mnohém pomohl i třídní kolektiv, který ji přijal bez výhrad, i třídní učitelka a široký záběr naší rodiny. Nejprve jsem byla hlavní doučovací učitelkou já, ale později jsme si rozebrali jednotlivé části Zuzčina vzdělávání i s ostatními dětmi. V pololetí měla jen 3 trojky (z předmětů, ze kterých předtím propadala), jinak dvojky a jedničky – i zde bylo zlepšení o 1-2 stupně! Měli jsme všichni velkou radost, a Zuzka pochopitelně největší. Dnes už se neptá každé ráno „Kam dneska pojedeme?“, ale dává si dobrovolné závazky, co si přečte nebo na co se podívá. Na třídní schůzce mi její třídní učitelka řekla: „Zuzka má úžasný rozhled. Ví o všem, o čem se bavíme, ještě nějakou zajímavost navíc. Některé děti jsou pečliví jedničkáři, to Zuzka není a asi ani nikdy nebude, ale zato má jiskru a ve všem se orientuje. Určitě se ve světě neztratí.“

Když se snažím teď, po 2 letech hostování a 2 letech trvalého soužití, hodnotit, musím říct, že HP má nesporný význam pro děti, které jinou možnost nemají, ale vždy bychom se měli snažit o začlenění dítěte do chodu rodiny v co největší míře. Kdyby Zuzka zůstala dál v DD a jezdila k nám na návštěvy, určitě by dokázala lépe zvládnout samostatný život než kdyby tuto zkušenost neměla. Ale byla by absolventkou zvláštní školy, pravděpodobně nevyučenou, s imputovanou informací, že je hloupá a k ničemu, uměla by využívat systém sociální podpory a nepochybně by se dokázala dobře ohánět

tím, že „za nic nemůže“. Měla by nás, mohla by kdykoliv přijet, ale nejsem si jistá, jestli bychom ji dokázali nasměrovat tam, kam patří.

Je to jako v tom japonském přísloví: „Chceš-li pomoci hladovému, nedávej mu rybu, ale nauč ho ryby chytat.“

V ústavu, i přes veškerou snahu hostitelské rodiny, se děti učí ryby především brát. K tomu, aby se je naučily chytat, je potřeba mnohem víc.

4.6 Názor ředitele jednoho dětského domova

Při psaní absolventské práce jsem oslovila dětské domovy a jejich ředitele a oni mi zaslali několik postřehů z hostitelské péče. Předkládám jeden názor pana ředitele, který celou problematiku hostitelské péče vidí z negativní stránky.

K tomu, abychom si rozuměli, musím se nejprve alespoň stručně představit. Je mi skoro 50 roků, jsem ženatý, nejsem bezdětný. Jsem dětský lékař, nejsem právník. Pracuji jako ředitel jednoho Dětského domova. Mám vlastní zkušenosti s náhradní rodinnou péčí.

Představme si situaci, že se seznámíme s dítětem, které je v péči dětského domova. Náš vztah je takový, že je chceme pozvat na návštěvu. Obecně se lidé domnívají, že toto lze uskutečnit zcela jednoduše na základě „nějakého“ institutu „hostitelské péče“.

Milí přátelé, jsem přesvědčen, že naprostá většina takovýchto seznámení je v dobrém úmyslu pomoci „opuštěnému dítěti“. Zvláště, když jsme ovlivňováni některými sděleními, jaká to je v dětských domovech hrůza. Moc Vás prosím, vždy zachovejte klidnou hlavu a skutečně pořádně si rozmyslete, co děláte. Navázat vztah k člověku není problém, mnohem těžší je tento vztah udržet, je to otázka zodpovědnosti. Pokud myslíme na sebe, je to sobectví. Zodpovědnost spočívá v tom, že navázaný vztah musím, ano musím, udržovat dále. Dítě není ani šutr ani pes, které odhodím nebo dám do útulku, když mě přestane bavit. Věřím, že mi rozumíte.

Vězte, že dítě, s nímž se seznámíte, není pouze hodné, ale jeho výchova přinese i problémy a mnohdy nemalé. Když nabídnete sebe – vztah (a tím jeho návštěva ve vaší

rodině je), pak je krutou zradou na dítěti jeho následné odmítnutí. Dítě si Vás bude zcela jistě testovat, tak jako vy jeho.

Tím, co jsem napsal, samozřejmě nepopírám možnost rozchodu, pokud jsem zcela upřímně nabízel dítěti sebe (a nehledal jsem sobecky pouze sebeuspokojení) a pokud jsme zjistili, že další setkávání není pro dítě přínosné. Ne vždy to, co chce dítě, je to, co dítě skutečně potřebuje.

Když jsme tedy byli rozumní a jsme si zcela jisti, že víme, co děláme, pak teprve můžeme pokračovat dále. Rozhodně dítěti nic neslibujte, vůbec nic!! Doporučuji navštívit nejprve ředitele dětského domova nebo sociální pracovníci v domově a o svém úmyslu setkávat se s dítětem pohovořit. Možná, že se dozvíte informace, které vás donutí zrevidovat vaše rozhodnutí. Poslouchejte pozorně a věřte sdělením, která dostáváte. Ano, ne vždy budete přijati s otevřenou náručí. Pracovníci zařízení mají neblahou zkušenost s „pachateli dobrých skutků“, kteří nejprve dítěti naslibují hory a doły a pak je odkopnou.

Vaše další cesta bude směřovat na okresní úřad na oddělení péče o dítě, kde se opět svěříte se svým úmyslem. Proč? Víte, mezi námi jsou lidé, kteří nemají vždy ve vztahu k dětem zcela čisté úmysly. Sociální pracovníce provede tak zvané sociální šetření: zjistí si, lidově řečeno, co jste zač, a vyjádří se k tomu, zda bude možno dítě vám pouštět. Situace je komplikovaná i s ohledem na zákonného zástupce dítěte. Ten musí také vyjádřit souhlas. Pokud jsou rodiče zbaveni rodičovské odpovědnosti, pak stačí souhlas oddělení péče o dítě (OPD). Někdy ve výjimečných případech lze udělit souhlas i pokud jsou zákonní zástupci – rodiče v právním vztahu k dítěti. Ale tuto možnost nechte na sociální péči. To beztak neovlivníte. Samozřejmostí je zajisté souhlas dítěte.

Termín „Hostitelská péče“ naše legislativa, naše zákony neznají. Péče o děti se řídí tak jako vše ostatní dle zákonů. Zde se postupuje dle Zákona č 3509/1999 Sb. – O sociálně právní ochraně dětí – Paragraf 30:

Ústavní zařízení může jen po předchozím písemném souhlasu okresního úřadu povolit dítěti, kterému byla nařízena ústavní výchova, dočasný pobyt u rodičů, popřípadě jiných fyzických osob, a to nejvýše v rozsahu 14 kalendářních dnů při jednom pobytu. Tato doba může být prodloužena na základě písemného souhlasu okresního úřadu. Bylo-li dítě v takovém ústavním zařízení na základě žádosti rodičů nebo jiných zákonných zástupců, je možno povolit takový pobyt u jiných fyzických osob jen po předchozím

písemném souhlasu rodičů nebo jiných zákonných zástupců, pokud získání tohoto souhlasu nebrání vážná překážka.“

Hostitelská péče podle mého názoru neexistuje.

Pokud hodláme navázat vztah k dítěti, musíme splnit zákonnou podmínku písemného souhlasu okresního úřadu.

Je vhodné předem se informovat na dítě u vedení dětského domova.

Ze všeho nejdůležitější je – mít jasno, zda jsem ochoten pečovat o TRVALÝ VZTAH.

V medicíně platí „Primum non nocere = Nemůžeš-li pomoci, neškod“ Nemyslím to přátelé zle, věřte mi však, že zákon chrání především dítě a že ne vždy naše snaha mít dítě u sebe je pro ně prospěšná. Někdy by sice bylo vynikající mít dítě u sebe, ale prostě – nejde to. Nezáskáme-li souhlas rodičů, pak musí nastoupit cesta jiná – to vám ale určitě poradí sociální pracovnice dětského domova.

5. Souhrn

5.1 Rizika

Netradičně začínám tím, že se pokusím z příběhů „vytáhnout“ negativní jevy, pocity, které se v nich objevují. Jsou totiž zřetelnější a ve všech případech se jedná o hostitelství „živelné“, které s sebou nese rizika. I gradace jednotlivých výše uvedených příběhů se závěrečným negativním názorem ředitele dětského domova by svědčila spíše o skepsi k hostitelské péči než její podpoře.

5.1.1 Motivace

V Příběhu jednoho rómského kluka, Jak jsem se stala hostitelkou, Můj vlastní příběhu je jasný bod, kdy hostitelé dojdou k určité krizi a musí si pravdivě přiznat, že jejich motivace k hostitelské péči podvědomě obsahovala prvky touhy po seberealizaci, soucitu. A to vedlo k tomu, že hostitelé měli pocit zklamání a nevděku, že děti dostatečně neoceňují a příliš nereagují na „dobro“, které jim hostitelská rodina umožňuje.

Minimalizace rizika: Důkladné vyšetření a proškolení hostitelů s explicitním důrazem na existenci tohoto problému. Budoucí hostitelé by měli slyšet, že tato krize může přijít a měli by být na ni připraveni. Vyšetření dále již v počátku vyloučí žadatele s patologickou motivací.

Michaela Svobodová ve svém článku „Na půl cesty od domova“ píše: „V Česku je náhradní rodičovství tradičně směřováno k tomu, že pěstouni nebo adoptivní rodiče se snaží být opravdovou mámou a tátou. Jenže děti nepřicházejí do rodin jako čisté nepopsané listy. Zažily nejen ztrátu původní rodiny, ale často i spoustu týrání, zneužívání, zanedbávání, nezájmu. K tomu případně navíc odlišnosti způsobené jiným etnikem. S tím mnozí adoptivní rodiče a pěstouni neumějí pracovat, nejsou na to připraveni.

V zahraničí, speciálně ve Velké Británii je praxe odlišná. Náhradní rodiče jsou cíleně připravováni na to, že dítě bude „jiné“, že s ním mohou být problémy, že možná bude nutná spolupráce s psychologem či terapeutem, protože překonat minulost pro ně není snadné. Otevřeně se jim říká, že etnicky odlišné děti se mohou vyvíjet jinak, že puberta může být hodně problémová.“¹⁹

Tento názor lze plně aplikovat na hostitelskou péči.

5.1.2 Výběr dítěte

V příběhu jednoho rómského kluka, Jak jsem se stala hostitelkou, Můj vlastní příběh si žadatelé děti sami nevybrali, výběr byl zcela na řediteli dětského domova. Tím, že rodiny o hostitelství nějaký čas uvažovaly, veliká očekávání, co nového dítě do jejich rodiny přinese, ale nakonec o dítěti neměly žádné informace, proto jejich ambice zůstávaly nenaplněny.

Minimalizace rizika: Příběh Já a rodinka K. jasně ilustruje, jak může spontánní sympatie přinést do hostitelství uvolněnost, ani z jedné strany nejsou předem příliš velká

¹⁹ M. Svobodová, Psychologie dnes 10/2006, str. 10

očekávání a vznikající citovou vazbu je možné lépe řídit. Žadatelé by měli mít možnost s dětmi strávit nějaký čas v dětském domově, strávit s nimi nějakou volnočasovou aktivitu, dát prostor přeskocení jiskry, pocitu : „to je to pravé dítě – s touto rodinou bych chtěl kamarádit.“

5.1.3 Příprava hostitelství v širší rodině

V příběhu jednoho rómského kluka se setkáváme s tím, že dítě z DD bylo pro širší rodinu připraveno jako překvapení. Pozitivní reakce nejbližšího okolí nebývá pravidlem. Často se setkáváme s jevem, že širší okolí – kolegové v práci či sousedi – toto rozhodnutí žadatelů velmi oceňují, ale příbuzní mají výrazně odmítavou reakci.

Minimalizace rizika: Žadatelé by měli seznámit své děti, pokud je mají, se záměrem hostitelské péče a děti by měly mít právo se k rozhodnutí svých rodičů vyjádřit. Je vhodné, aby děti strávily nějaký čas s dětmi v dětském domově. Nežádá se, aby děti, které padnou do oka budoucím hostitelům, nemusí být sympatické jejich dětem. Širší příbuzenstvo a blízcí přátelé by měli vědět o hostitelské péči, pokud jsou vztahy takové, že by v budoucnu připadala v úvahu návštěva s dětmi v hostitelské péči.

5.1.4 První návštěva

V příběhu jednoho rómského kluka, Jak jsem se stala hostitelkou, Můj vlastní příběh je kromě výběru dítěte ředitelem dětského domova společného i to, že první seznámení proběhlo letmo a hostitelé neměli možnost pozorovat dítě v jeho „přirozeném“ prostředí a dítě nemělo prostor adaptovat se na nově vzniklou situaci. Reakcí dětí na tuto pro ně neznámou, náhle vzniklou situaci – odjezd s neznámými lidmi do neznámého prostředí – u nich logicky vyvolal somatické potíže např. zvracení, odmítání jídla anebo psychické – mlčenlivost, dočasná porucha komunikace.

Minimalizace rizika: Jak jsem již výše uvedla v kapitole 6.1.2. a jak jasně ilustruje příběh Já a rodinka K., je postupné seznamování s budoucími hostiteli

v podstatě jistou zárukou, že se těmto adaptačním potížím předejde. K seznámení a k odjezdu by mělo být dítě připraveno vedením dětského domova. Budoucí hostitelé by měli být řádně připraveni na různá úskalí během prvních návštěv dítěte z dětského domova. První kontakty by měli probíhat ve známém prostředí dětského domova v kolektivu ostatních dětí, pak je možno, aby žadatelé šli s vybraným dítětem například na kratší výlet nebo procházku, odpoledne na zmrzlinu nebo pizzu. A potom teprve výlet do neznámého prostředí s neznámými lidmi. První návštěva by měla probíhat v domácnosti hostitelů bez mimořádných událostí jako jsou Vánoce, oslava narozenin, návštěva příbuzných.

5.1.5 Přílišné očekávání zpětné vazby od dítěte z DD

Ve všech zmíněných případech hostitelů je cítit určitá zatrpklost, protože podvědomě všichni hostitelé očekávají od dětí projevy vděku, aktivní komunikaci, a to, že děti nedávají najevo očekávanou zpětnou vazbu, vede k určitému napětí při návštěvách, po určitém čase ke krizi. Bohužel tato krize může vyústit i v rozhodnutí v hostitelské péči dále nepokračovat.

Minimalizace rizika: Podobně jak jsem uvedla v kapitole 6.1.1. by měli hostitelé připustit, že kromě dobra pro dítě očekávají vděk. Malou komunikaci, nezájem, preference jiné aktivity než pobyt u hostitelů vnímají jako chybu dítěte. Hostitelé by si měli znovu a znovu uvědomovat, že dítě je u nich hostem. Tato pozice svobody a volnosti je pro dítě naprosto nová, možná i neznámá a jen velmi těžko se v ní orientuje. Myslím si, že je dobře od dítěte nečekat, že samo bude projevovat nadšení, ale jistě je dobré si o neutrální zpětnou vazbu říci. Při rozhovorech o subjektivních pocitech dítěte by měli hostitelé znovu dítěti připomínat, že je hostem a ke zpětné vazbě ho podporovat jen nenásilně, bez manipulace a vydírání.

V rozhovoru v Psychologii dnes M. Svobodová říká o dětech, které opustily DD toto: „ Od dětství si tyto mladí mužové a dívky zvykli, že zájem o ně není hluboký, upřímný, podpořený pozitivním emocionálním nábojem. Pracovala jsem v DD, vím o čem mluvím. Vychovatelé bývají časem vyhořelí, rezignovaní, jejich zájem je formální,

vztahy a komunikace probíhají na povrchní bázi. Děti možná citově investují v šesti letech, ještě to zkusí v osmi, pak už to nezkoušejí.

Naučí se dělat všechno naoko, všechno vám odkývrou a slíbí, vypadá to naprosto věrohodně. Jsou mistři ve lhaní a skrývání. Někdy si osvojí výrazně manipulativní chování, snaží se vás okamžitě dostat, abyste povolili, třeba obviňováním, vtíráním se. Jsou zvyklé smlouvat, podvádět, hledat a využívat okamžité zisky; a pod tím vším je obrovská frustrace.

My s nimi jednáme na rovinu, snažíme se partnersky domluvit, ukázat jim upřímný zájem, přijímáme je. Ale oni na takový postoj nejsou vůbec připraveni. Nějaký čas potrvá, než se ho naučí přijmout. U dětí, které vyrůstají po ústavech odmala, není půl roku žádná míra. Popravdě řečeno, tohle poznání je bolestné a frustrující i pro řadu našich pracovníků. Zvláště pro ty nové je to náročné, protože se jim zdá že po měsících práce nevidí žádný úspěch.“

Hostitelská péče pracuje s dětmi, které se již zvolna blíží k opuštění ústavní výchovy a pocity hostitelů jsou často totožné s výše popisovanými pocity pracovníků občanského sdružení DOM.²⁰

5.1.6 Nároky na děti z dětského domova

Všichni hostitelé popisují ve svých příbězích, jak byli téměř šokováni tím, co všechno děti z dětského domova neumí, s čím nemají zkušenost a sami byli udiveni, že s touto skutečností nepočítali a do jaké míry to může komplikovat průběh hostitelské péče. Už jenom výběr dětí ředitelem dětského domova („největší chudáci“) naznačuje, že může jít o děti intelektově slabé, hůře adaptovatelné. Hostitelé na tento fakt nejsou upozorněni, zaskočí je potom, že děti nemají hygienické návyky, neumí hodiny, dny v týdnu, měsíce. Dalším šokem, který hostitelé ve svých příbězích popisují, je naprostá absence běžných volných vlastností. Děti z dětského domova jsou zvyklé, že veškerý čas jim někdo organizuje, nikdo jim nenabízí možnost volby např. ani ve výběru jídla. „Oni si v ústavech osvojily chování, které v ústavu funguje, ale ve společnosti ne. A právě

²⁰ M. Svobodová, Psychologie dnes 10/2006, str. 9

tohle si lidé neuvědomují.“²¹ Hostitelé mají na děti z dětského domova neadekvátní nároky v tom, aby všechny nedostatky dohonily nebo odstranily, neznalosti aby si doplnily.

Minimalizace rizika: Hostitelé by měli být vedením dětského domova seznámeni s dovednostmi dítěte, s jeho intelektovými schopnostmi, s jeho zájmy. Hostitelé by se měli také dozvědět o denním režimu dětského domova. Sami by si měli uvědomit, s kolika situacemi a činnostmi pro ně běžnými, se dítě v ústavu nesetkává – jízdni řády a fungování hromadné dopravy, pravidelné nákupy, dělba práce, „multifunkčnost“ hostitelů (nejen vychovatelka, ale i kuchařka, prادلena, uklízečka; nejen vychovatel, ale i údržbář, řidič apod.) Hostitelé by si také měli uvědomit, jak je pro dítě z dětského domova výběr např. mezi různými druhy aktivit náročný. Měli by akceptovat, alespoň zpočátku, že děti nejsou schopné výběru. Pokud jsou do volby nuceni, často řeknou nebo naznačí, že nechtějí žádnou marmeládu, žádný jogurt apod. Hostitelé by měli být velmi opatrní se svými požadavky, nezahrnout děti přílišným svobodným výběrem. Hostitelé by se měli uvědomit, že při pro ně obyčejných věcech jako je nákup = výběr zboží, placení nákupu, odvoz nákupu domů, uložení nákupu apod., které nepovažují za mimořádnou činnost, je pro dítě přesyceno novými vjemy, zážitky, v kterých se neumí orientovat, které ho mohou unavit.

5.1.7 Absence komunikace s dětským domovem

Opět ve všech příbězích hostitelů zaznívá stesk po jakékoliv komunikaci z dětským domovem. Postrádají zájem o to, co děti prožily, jak prospívají, co nového se naučily, kde byly na výletě apod. Nezájem dětských domovů o průběh hostitelské návštěvy může v hostitelích vyvolat pocit, že svou potřebou o dětech povídat a něco se dozvědět obtěžují. Já sama to přímo neuvádím ve svém vlastním příběhu, ale mnohokrát se nám stalo, že nás vedení dětského domova předem neinformovalo o tom, že je jedno z dětí nemocné a divili se, že nám to vadí. Také ukončení školní docházky, volbu

²¹ M. Svobodová, Psychologie dnes 10/2006, str. 9

učebního oboru jsem se dozvěděli až od Pavla. Dodnes nevíme, proč na poslední chvíli došlo ke změně školy, na kterou měl Pavel nastoupit.

Minimalizace rizika: Komunikaci mezi dětským domovem a hostiteli by usnadnila právní zakotvenost hostitelské péče a propracovaná metodika. Hostitelé a pracovníci DD by se například mohli formou dotazníků se škálovými odpověďmi snadno vzájemně informovat o aktivitách, dovednostech a schopnostech dítěte, jak se projevovale v dětském domově nebo naopak při návštěvě u hostitelů. Iniciativa by neměla být pouze jednostranná. Hostitelé by měli mít možnost dovědět se o dění v dětském domově a dětský domov by mohl příležitostně pozvat hostitele na akci, která se týká „jejich dětí“.

5.1.8 Nemožnost odborné konzultace

Zmínila jsem již krizi, která je způsobena nedostatkem informací, ale mohou se vyskytnout i individuální situace, které by mohli hostitele znejistit, např. útěk, krádež, sebepoškozování, dítě dá přednost jiné aktivitě před návštěvou v hostitelské rodině apod. Hostitelé se nemají na koho obrátit. Jejich nejistota ve vztahu k dětem může způsobit oboustrannou ztrátu důvěry a právě zde chybí pohled třetí strany – odborníka psychologa, který by pomohl krizi překonat.

Minimalizace rizika: Pokud by hostitelé měli možnost konzultací s proškoleným psychologem, který by byl obeznámen s problematikou náhradní rodinné péče a hostitelství, nejen před vstupem do hostitelské péče, ale i v jejím průběhu, jistě by je mohli využít při řešení konkrétních problémů, na které narazili. A také metodika a strukturované proškolení hostitelů před zahájením hostitelství by jistě omezily deziluzi, kterou hostitelé prožívají.

5.2 Přínosy

5.2.1 Přínos v kognitivním vývoji

Ve všech příbězích hostitelských rodin je popisováno překvapení a údiv nad tím, co všechno děti z ústavní výchovy po stránce rozumové neznají a že jim chybí často i základní hygienické návyky. Při tomto handicap často nesouvisí s nízkým intelektem. Při pobytu v hostitelských rodinách se mohou děti mnohdy poprvé učit nápodobou a pozorováním. Děti se relativně rychle naučí např. znát hodiny, dny a měsíce, protože poprvé mají motivaci - potřebu se v časovém režimu hostitelské rodiny orientovat.

V příběhu Jak jsem se stala hostitelkou popisuje hostitelka jak se dítě seznamuje s jízdním řádem a fungováním hromadné dopravy.

V Příběhu jednoho romské kluka a V jak jsem se stala hostitelkou se objevuje také možnost osvojení si úplně nových volnočasových dovedností – hry na hudební nástroj. Jistě to přispívá k rozvoji individuality dětí a navíc jde jo činnost kreativní s psychohygienickou složkou.

Podpora přínosu: Hostitelé by na děti neměli spěchat s vědomostními nároky. Měli by být seznámeni s intelektem dítěte, s jeho vědomostmi a dovednostmi, z kterých mohou čerpat. Hostitelé by se měli zaměřit na získání informací o schopnostech dětí týkajících se v orientaci v čase, v hygienických návycích, v běžných situacích – nákupy, cesta hromadným dopravním prostředkem, orientace ve městě, jízda osobním automobilem, samostatné dodržování režimu dne.

Hostitelé by měli mít možnost konzultace s odborníkem – pedagogem, přístup k metodice a k pomůckám, pro rozvoj rozumových schopností dětí.

Hostitelé by měli po čase hledat, zda dítě nemá vlohy k nějaké kreativní činnosti, hudba, kreslení, zpěv, ale i vaření atd., pro jejichž rozvoj nemá v ústavní výchově podmínky. Právě při těchto aktivitách se dítě bude nejspíše projevovat spontánně.

5.2.2 Přínos v oblasti volní

V Příběhu jednoho romského kluka a v Mém vlastním příběhu popisují hostitelé podobnou zkušenost. Dítě si neumí vybrat, neumí projevit svou vlastní vůli, rozhodnout se pro některou z alternativ, a to ani v tak jednoduché volbě jako ke druh jogurtu nebo marmelády. I když to v kazuistikách není explicitně uvedeno, hostitelé postaví dítě do mnoha rozhodovacích situací : chceš dělat to nebo ono?, máš raději to ne to druhé?, chceš to dělat teď nebo později? apod. Také dostávají děti v hostitelských rodinách více svobody a samostatnosti. Prádlo si nemění na povel, zuby si jdou čistit bez pokynu, ven mohou jít bez svolení či propustky. Také získávají zkušenost se zodpovědností, důsledkem „nezodpovědného“ jednání není abstraktní trest, který vůbec s chybou nesouvisí. Například když připálí jíšku, protože si neumí říci o radu, je zkažená polévka pro všechny nebo se prodlouží příprava oběda a do kina se nepřijede včas. Děti tuto svobodu objevují postupně, rozvoj volních vlastností není tak markantní jako u rozumových dovedností, ale přínos je nesporný.

Podpora přínosu: Bylo by dobře, aby součástí přípravy byli hostitelé seznámeni, zda a do jaké míry jsou děti zvyklé se orientovat v rozhodovacích procesech. Tady jistě záleží na typu dětského domova. Tam, kde děti žijí v malých buňkách rodinného typu, dojíždějí nebo docházejí do školy samostatně, jsou děti jistě zběhlejší v rozhodování a samostatnosti než v ústavech, kde mají jednotný režim dne, jednotný jídelníček, do jedné školy je vozí autobus od brány ústavu až před tu školní. Je potřeba děti rozhodováním nezahltit, zpočátku, při aklimatizaci, respektovat stereotyp ústavní výchovy, později dítě výslovně upozornit na fakt, že běžný život přináší mnoho alternativ a že si budou moci vybírat. Opět je nutné seznámení hostitelů s chodem dětského domova i problematikou ústavních dětí.

5.2.3 Přínos v emoční oblasti

Rozvíjení interakcí v emoční oblasti je tak trochu chůze po tenkém ledě. Klimeš před nekontrolovaně vznikající vazbou varuje, v názoru jednoho ředitele dětského domova důrazně zaznívá apel na zodpovědné chování hostitelů v této oblasti. Svobodová

uvádí, že je to mnohdy poprvé, co se dítě setkává s nabídkou partnerství s pozitivním emočním nábojem. Pro dítě je to nová zkušenost s nabízenou emocí si neví rady, škála reakcí může být různá, hostitelé si musí pomalu budovat u dětí pocit důvěry, jistoty, ale zároveň musí zdůrazňovat, že je dítě hostem, nedovolit, aby jednostranná emoční vazba dítěte přerůstala v naději, že bude do rodiny trvale patřit. Rozvoj v této oblasti, pokrok ve spontánním projevování emocí (těšení se na další návštěvu, radost nad zážitky, zájem o to, co prožívá hostitelská rodina v době nepřítomnosti hostitelského dítěte apod.) popisují všechny příběhy. Ale projevují se pomaleji, než rozvoj rozumových, volních dovedností a někdy i socializace.

Podpora přínosu: Hostitelé by se měli obrnit trpělivostí, naučit se podpořit i malé náznaky projevu zájmu dětí. Hostitelé by měli mít na paměti, že dítě z dětského domova je u nich doma pouze na návštěvě, ale vítané a očekávané. Když se dítě v tomto vymezeném prostoru zabydlí, zorientuje, mohou být jeho emoční projevy spontánnější. Toto období bývá dlouhé a pro hostitele frustrující, a proto by měli mít kontakt a nárok na případnou odbornou pomoc.

5.2.4 Přínos v socializaci

Rozvoj v rozumových, volních a emočních rovinách posiluje základnu pro pokrok v socializaci dítěte. K sociálně omezeným kontaktům s vychovateli, učiteli a vrstevníky přibývají dětem nové interakce – s hostiteli, postupně s širší rodinou, s vnějším světem. Trnitá cesta k úspěchu, snahy o socializaci vedla často přes děti v hostitelských rodinách. Všechny příběhy popisují zadostiučinění z toho, že dítě zapadlo do rodiny, rádo se do ní vracelo a nové sociální kontakty vyhledávalo.

Podpora přínosu: Hostitelé by měli postupovat zvolna a citlivě, nevnucovat dětem rychle za sebou další sociální kontakty (širší rodina, přátelé). Respektovat, že dítě může zpočátku preferovat některého člena hostitelské rodiny (často mladší dítě). Po určité době adaptace dítěte v hostitelské rodině, může být další seznamování s lidmi, s přáteli přínosem. Zapojení dětí do domácích prací a povinností, je pro děti názorným učením dělby práce a zodpovědnosti v rodině.

6. Diskuze

Nad přínosy a riziky hostitelské péče jsem diskutovala již v praktické části v oddílech minimalizace rizik a podpora přínosů, protože se mi to zdálo opodstatněné a logické. Přesto považuji za nutné v Diskuzi výsledky sumarizovat a zhodnotit.

Primárním úspěchem a vlastně předpokladem, abych mohla kazuistiku hodnověrně zpracovat, byl fakt, že příběhy obsahují evidentně společné znaky. Vyhledávání a popis těchto společných prvků pro mne bylo usnadněno mou osobní zkušeností, ale přesto mě překvapilo, že jich bylo tolik. Jsem si vědoma toho, že při zpracování většího počtu kazuistik bych mohla popsat možná i další společné pozitivní i negativní jevy. Ale jsem přesvědčena o tom, že se mi podařilo vystihnout podstatné a podle mého názoru i nejdůležitější společné plusy a mínusy hostitelské péče.

Jak jsem již výše zmínila, rizika vznikají často z neznalosti problematiky hostitelské péče. Rizika nemůžeme v žádném případě plně eliminovat, ale je v našich silách je minimalizovat. Rizika, která jsem popsala, bych nepodceňovala, protože podle mého názoru mohou znehodnotit i nevědomky vztah mezi hostiteli a dítětem.

Aktivně jsem se u ředitelů dětských domovů, kteří mají zkušenost s praktikováním hostitelské péče, zajímala, zda někdy byla ukončena hostitelská péče proto, že byla zcela ignorována rizika a došlo k byť i nechtěnému poškození dítěte. Na žádný takový případ nikdo neupozornil, vždy byl důvod k ukončení hostitelské péče jiný, např. zájem vlastní rodiny, nespokojenost dítěte s ekonomickým standardem hostitelské rodiny, ukončení ústavní péče apod.

Přínosy hostitelské péče jsou v mnoha směrech málo viditelné, pro jejich plný rozvoj je potřeba větší časový prostor. Může se zdát, že v kazuistikách je popsáno více rizik než přínosů. Možná je to tím, že ve většině případů hostitelé popisovali věci, které je zarazily, a věci pozitivní výslovně neuváděli, protože je brali jako samozřejmé. Projevy sociální komunikace, které bychom u dětí vyrůstajících ve vlastní rodině považovali za běžné, se u dětí z DD mohou rozvinout teprve pozitivním vlivem hostitelské péče. Na rozdíl od rizik je těžké taxativně vymezit přínosy, v praktické části jsem je rozdělila do obecných kapitol, jsou ještě více ovlivněny individualitou hostitelů a

dítěte. Zatímco Hanička, Zuzka i romský kluk se např. naučili hrát na hudební nástroj, děti z Mého vlastního příběhu Petra a Pavel se naučili „jen“ hodiny - to, co je pro jedno dítě nad jeho síly, u jiného se může projevit a rozvinout, stačí impuls a trpělivost hostitelů. Příklad z oblasti rozumových dovedností volím z důvodu, že je možno ji snadno popsat. Rozvoj volních, emočních a sociálních schopností u jednotlivých dětí je tak individuální, že nelze stanovovat cíle a nároky.

Díky absolventské a bakalářské práci jsem věnovala nemalé úsilí a mnoho času studiu teoretických disciplín, četla jsem spoustu odborných článků, vyhledávala diskuse na internetu, hovořila a korespondovala s dalšími hostiteli, psychology a pracovníky dětských domovů. Jsem přesvědčená, že kdyby mně, mému manželovi a našim dětem před zahájením hostitelské péče byly k dispozici (ať už formou školení nebo písemné metodiky) poznatky, k nimž jsem došla sama při této práci, pomohlo by nám to vyvarovat se mnoha chyb, překonat pochybnosti o smysluplnosti hostitelské péče a efektivněji fungovat v roli hostitelů. Vnímám tedy naléhavou potřebu vypracování závazné metodiky provádění hostitelské péče a přitom kladu důraz na povinné proškolení žadatelů o hostitelskou péči před jejím zahájením. Toto školení by mělo být zaměřeno na rizika a přínosy hostitelské péče strukturované zhruba podle bodů, jak je uvádím v praktické části (takto byla rizika klasifikována také při semináři J. Klimeše)

Také si myslím, že by bylo dobré umožnit kontakty mezi hostiteli navzájem a hlavně zajistit, aby se v případě nějakých nejasností, potíží a krizí mohli obrátit na fundovaného odborníka – psychologa či pedagoga – ještě v průběhu hostitelské péče. Tady se totiž otevírá možnost zohlednit při konzultacích individualitu hostitelů a dětí a ze všeobecné roviny se přesunout ke konkrétním chybám, ale také povzbudit hostitele v tom, že jejich úsilí má smysl.

Při provádění hostitelské péče považuji za velkou chybu, že nefunguje komunikace s dětskými domovy. Pro podporu přínosu hostitelské péče by bylo dobré, aby hostitelé věděli, zda věci, v nichž spatřují u dětí pokrok se projevují i v prostředí DD apod.

7. Závěr

Závěrem své bakalářské práce konstatuji, že se mi podařilo alespoň částečně zhodnotit hostitelskou péči a její přínosy a rizika. Hostitelská péče je nesporným benefitem pro děti, jsou v ní však skryta rizika. Tato rizika by mohla být zmenšena dobře volenou metodikou provádění hostitelské péče. Přínosy hostitelské péče, i přesto, že stále nemá právoplatně daný statut, jsou podle mého názoru velké.

Leckomu by se mohlo zdát, že hlavním přínosem hostitelské péče je ušetření finančních prostředků, které dostává dětský domov i v době, kdy je dítě u hostitelů. Podle mého názoru je hlavním přínosem hostitelské péče obohacení dětí, které žijí v dětských domovech. Na kolik je tento přínos viditelný v době, kdy již děti hostitelskou rodinu nenavštěvují, by mohlo být dalším krokem při popisu hostitelské péče a jejích důsledků na život hostitelských dětí. Hlavním přínosem hostitelské péče je fakt, že opuštěné děti mají svou tetu a svého strýce, který se o ně zajímá, a ony se o ně nemusí dělit s dalšími dětmi z dětského domova. Že je má někdo rád, a ony k někomu patří, i když jen na víkendy a na prázdniny. Děti si odnášejí do dalšího života vědomí a prožitek toho, co je to rodina. Z kazuistik je patrné, že děti z dětských domovů pro svůj rozvoj potřebují právě takové prostředí, které jim dá stimul a kde je jejich osobnost pozitivně posilována přiměřeně emotivně zbarvenou zpětnou vazbou.

Ve vývoji to má pro děti za důsledek posílení sebevědomí, utvrzení ve svých sociálních rolích. Díky teoretické části je nutné přihlížet k tomu, že hostitelská péče nemůže být provozována tzv. živelně, protože potom by nesplňovala dané podmínky a dětem by naopak ubližovala.

Ve Velké Británii je zákonem stanoveno, že dítě mladší 12ti let nesmí být vychovááno v ústavní péči. Mohu zde kritizovat systém, kdy více než dvacet tisíc dětí v České republice zůstává v dětských domovech, ale můj vlastní názor zní, že je potřeba vědět o hostitelské péči a že je pro každé dítě, které je tzv. neumístitelné, důležité mít svou „tetu nebo strýce“. I kdyby tato forma pomoci měla trvat pouze do doby, než se osamostatní. Hostitelská péče potřebuje podle mého názoru větší publicitu, aby se o ní dozvěděla široká veřejnost.

Při práci na teoretické části mé práce jsem si ještě naléhavěji uvědomila nezbytnost podrobné a správné metodiky pro provádění hostitelské péče, kterou by zpracovali odborníci na základě nejnovějších psychologických a sociálních poznatků a výzkumů. Tato metodika by v sobě měla reflektovat dosavadní zkušenosti také hostitelů, nejen pracovníků dětských domovů, kde byla hostitelská péče dosud realizována.

V teoretické části mě všechny kazuistiky hostitelů mile překvapili, protože i když se to někomu může zdát zbytečné, tak všechny tyto děti poznaly něco jiného než ústav a do života si odnášejí poklad ve formě pocitu: „Někdo mě má rád.“

Resumé

My Bachelor's thesis work discusses foster care which still in the Czech Republic has not legal statue, although in some children orphanages it is supported at some level.

The goal of the thesis concentrated on the advantages and disadvantages of foster care as well as the possible exact explanations of such benefits and hazards, the emphasis of factors and methods and most importantly how to minimize risks and increase the benefits of foster care.

The contents of this work focus on theoretic, which deals with the progression and socialization of children and different kinds of care in children orphanages. In the chapter which deals with foster care I try to explain possible risks and benefits and whether the care is supported in the orphanages.

In the practical section I used case reports, new consultations with professionals and internet discussions. From these case studies I chose congruent advantages and disadvantage, which are more clearly described in the following chapter, which also offer minimallization and even support.

In conclusion, the work shows that I was able, at least partially, to evaluate foster care and its advantages and disadvantages. Foster care is an indisputable benefit to children even though it carries a certain level of risks. These risks could be lowered with a properly chosen method of implementation of the care. Contribution of foster care, although still it has no lawfully given status, are according to my option are great and of enormous value to all involved, the children and the hosts.

8. Literatura

Vágnerová, Marie. Vývojová psychologie : dětství, dospělost, stáří. 1.vyd. Praha: Portál 2000.528s. ISBN 80-7178-308-0

Vágnerová, Marie. Vývojová psychologie. 2.vyd. Praha: Karolinum – nakladatelství Univerzity Karlovy 1999. ISBN 80-7184-903-4

Langmeier, Josef; Langmeier, Miloš; Křeččířová, Dana. Vývojová psychologie. 1.vyd. Praha: H and H 1998. ISBN 80-86022-37-4

Matějček, Zdeněk. Co děti nejvíce potřebují. 2.vyd. Praha: Portál 1995. ISBN 80-7178-058-8

Matějček, Zdeněk. Osvojení a pěstounská péče.1.vyd. Praha: Portál.252s. ISBN 80-7178-637-3

Gavora, Peter. Úvod do pedagogického výzkumu.1.vyd. Brno: Paido. ISBN 80-85931-79-6

Langemier, Josef; Matějček, Zdeněk. Člověk známý neznámý.1.vyd. Mladá fronta, D-596203

Mádrová, Eva. Děti, city a my.vydal Český svaz žen 1987, MK ČSR 59-194-85

Müllerová, Ludmila. Stanovisko MPSV k otázce udělování souhlasu s pobytem dítěte, kterému byla nařízena ústavní výchova, u rodičů nebo jiných fyzických osob. Praha 2004, určeno krajským úřadům a všem obecním úřadům s rozšířenou působností.

Svobodová, Michaela. Psychologie dnes 10/2006, Na půl cesty od domova

Kašová, Lucie. Absolventská práce – Zmapování hostitelské péče, její přínosy a rizika v ČR, 2006

Klimeš, Jeroným. Koncept instituce hostitelství v NRP [online] [cit. 2005-10-12] dostupný z www: <http://klimes.mysteria.cz/nrp/hostitelstvi.htm>

Fond ohrožených dětí. Náhradní rodinná péče [online] [cit. 2005-12-10] dostupný na www. <http://fod.cz/>

Arcidiecézní charita. Adopce na dálku [online] [cit. 2005-09-10] dostupný z www: <http://www.charita-adopce.cz>

Středisko náhradní rodinné péče. Adopce [online] [cit. 2005-08-30] dostupný z www: http://www.rodina.cz/snrp/nrp_pece.htm

SOS vesničky. NRP [online] [cit. 2005-08-30] dostupný z www: <http://www.sos-vesničky.cz>; <http://www.zdrava-rodina.cz>

Pěstouni. Pěstounská péče [online] [cit.15-09-10] dostupný z www: <http://www.pestouni.cz>

Rodina. Přípravné kurzy NRP: [online] [cit.2005-09-15] dostupný z www. http://www.rodina.cz/snrp/nrp_pece.htm ; http://dumrodin.cz/adopce/pripravne_k.htm

9. Přílohy

9.1 Přesná znění zákonů

1. Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů (vybrané paragrafy)
§ 45

(1) Vyžaduje-li to zájem dítěte, může soud svěřit dítě do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče, jestliže tato osoba poskytuje záruku jeho řádné výchovy a se svěřením dítěte souhlasí. Při výběru vhodné osoby dá soud přednost zpravidla příbuznému dítěte.

(2) Dítě je možno svěřit i do společné výchovy manželů. Zemře-li jeden z manželů, zůstává dítě ve výchově druhého manžela. Po rozvodu manželů rozhodne soud o výchově dítěte; do rozhodnutí soudu společná výchova trvá.

(3) Do výchovy jen jednoho manžela je možno dítě svěřit pouze se souhlasem druhého manžela. Tohoto souhlasu není třeba, jestliže druhý z manželů pozbyl způsobilosti k právním úkonům nebo je-li opatření tohoto souhlasu spojeno s překážkou těžko překonatelnou.

(4) Při rozhodnutí o svěřením dítěte do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče vymezí soud rozsah jejich práv a povinností k dítěti.

Pěstounská péče

§ 45a

(1) Soud může svěřit dítě do pěstounské péče fyzické osobě (dále jen "pěstoun"), jestliže zájem dítěte vyžaduje svěřením do takové péče a osoba pěstouna poskytuje záruku řádné výchovy dítěte.

(2) Dítě může být svěřeno též do společné pěstounské péče manželů; ustanovení § 45 odst. 2 a 3 platí obdobně.

(3) Pěstounská péče může být zrušena rozhodnutím soudu. Soud může zrušit pěstounskou péči jen z důležitých důvodů; učiní tak vždy, jestliže o to požádá pěstoun.

§ 45b

(1) Před rozhodnutím o svěřením dítěte do pěstounské péče je soud povinen vyžádat si vyjádření orgánu sociálně-právní ochrany dětí o tom, zda ten, kdo se má stát pěstounem, je osobou vhodnou pro výkon této péče.

(2) Je-li dítě v ústavní výchově nebo v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc z rozhodnutí soudu, může být před rozhodnutím soudu o svěřeni dítěte do pěstounské péče dočasně svěřeno rozhodnutím orgánu sociálně-právní ochrany dětí do péče osoby, která má zájem stát se pěstounem a splňuje stanovené podmínky; obdobně může být do péče budoucích pěstounů svěřeno i dítě, které není v ústavní výchově, se souhlasem rodičů. Nebude-li do tří měsíců od právní moci tohoto rozhodnutí u soudu zahájeno řízení o svěřeni dítěte do pěstounské péče, rozhodnutí o dočasném svěřeni dítěte pozbude právní účinky.

§ 45c

(1) Pěstoun je povinen o dítě osobně pečovat. Bylo-li dítě svěřeno do pěstounské péče jen jednomu z manželů, platí ustanovení § 33 obdobně.

(2) Pěstoun při péči o osobu dítěte vykonává přiměřeně práva a povinnosti rodičů. Nemá vyživovací povinnost k dítěti a právo zastupovat dítě a spravovat jeho záležitosti má jen v běžných věcech. Má-li pěstoun za to, že rozhodnutí zákonného zástupce dítěte není v souladu se zájmem dítěte, může se domáhat rozhodnutí soudu.

(3) Dítě je povinno pomáhat podle svých schopností v domácnosti pěstouna; pokud má vlastní příjem a žije ve společné domácnosti s pěstounem, je povinno přispívat i na úhradu společných potřeb rodiny.

§ 45d

(1) Nárok na výživné určené rozhodnutím soudu na dítě, jemuž náleží příspěvek na úhradu potřeb podle zvláštního právního předpisu,7a) přechází na stát. Je-li výživné vyšší než příspěvek uvedený ve větě první, náleží dítěti rozdíl mezi výživným a příspěvkem; tento rozdíl se vyplácí pěstounovi.

(2) Soud uloží rodičům, popřípadě jiným fyzickým osobám povinným poskytovat výživné dítěti, aby toto výživné poukazovaly příslušnému orgánu, který vyplácí pěstounovi, popřípadě zletilému dítěti příspěvek na úhradu potřeb dítěte podle zvláštního právního předpisu.7a)

OSVOJENÍ

§ 63

(1) Osvojením vzniká mezi osvojitelem a osvojencem takový poměr, jaký je mezi rodiči a dětmi, a mezi osvojencem a příbuznými osvojitele poměr příbuzenský. Osvojitelé mají rodičovskou zodpovědnost při výchově dětí (§ 31 až 37b).

(2) O osvojení rozhoduje soud na návrh osvojitele. K návrhu na osvojení dítěte do ciziny je osvojitel povinen připojit pravomocné rozhodnutí o souhlasu s osvojením vydaném Úřadem pro mezinárodněprávní ochranu dětí (§ 67 odst. 3).7b)

§ 64

(1) Osvojiteli se mohou stát pouze fyzické osoby, které zaručují způsobem svého života, že osvojení bude ku prospěchu dítěte i společnosti.

(2) Osvojitelem nemůže být ten, kdo nemá způsobilost k právním úkonům.

§ 65

(1) Mezi osvojitelem a osvojencem musí být přiměřený věkový rozdíl.

(2) Osvojit lze jen nezletilého a to jen je-li mu osvojení ku prospěchu.

§ 66

(1) Jako společné dítě mohou někoho osvojit jen manželé.

(2) Je-li osvojitel manželem, může osvojit jen se souhlasem druhého manžela; tohoto souhlasu není třeba, jestliže druhý manžel pozbyl způsobilosti k právním úkonům nebo je-li opatření tohoto souhlasu spojeno s překážkou těžko překonatelnou.

§ 67

(1) K osvojení je třeba souhlasu zákonného zástupce osvojovaného dítěte. Je-li toto dítě schopno posoudit dosah osvojení, je třeba také jeho souhlasu, ledaže by tím byl zmařen účel osvojení.

(2) K osvojení je třeba souhlasu rodiče, i když je nezletilý.

(3) K osvojení dítěte do ciziny je třeba souhlas Úřadu pro mezinárodněprávní ochranu dětí.

§ 68

Pokud jsou zákonnými zástupci osvojovaného dítěte jeho rodiče, není třeba jejich souhlasu, jestliže

a)

po dobu nejméně šesti měsíců soustavně neprojevovali opravdový zájem o dítě, zejména tím, že dítě pravidelně nenavštěvovali, neplnili pravidelně a dobrovolně vyživovací povinnost k dítěti a neprojevují snahu upravit si v mezích svých možností své rodinné a sociální poměry tak, aby se mohli osobně ujmout péče o dítě, nebo

b)

po dobu nejméně dvou měsíců po narození dítěte neprojevili o dítě žádný zájem, ačkoliv jim v projevení zájmu nebránila závažná překážka.

(2) Ustanovení odstavce 1 platí obdobně i v případě, že rodič je nezletilý.

(3) O splnění podmínek uvedených v odstavci 1 rozhoduje ke dni podání návrhu orgánem sociálně-právní ochrany dětí jako opatrovníkem dítěte, popřípadě rodičem dítěte soud.

§ 68a

Souhlasu rodičů, kteří jsou zákonnými zástupci osvojovaného dítěte, není dále třeba, jestliže rodiče dají souhlas k osvojení předem bez vztahu k určitým osvojitelům. Souhlas předem musí být dán osobně přítomným rodičem písemně před soudem nebo před příslušným orgánem sociálně-právní ochrany dětí. Souhlas může být dán rodičem nejdříve šest týdnů po narození dítěte. Odvolat souhlas lze toliko do doby, než je dítě umístěno na základě rozhodnutí do péče budoucích osvojitelů.

§ 68b

V případech uvedených v § 68 odst. 1 a § 68a je třeba k osvojení souhlasu opatrovníka, který byl osvojovanému dítěti ustanoven v řízení o osvojení.

§ 69

(1) Před rozhodnutím soudu o osvojení musí být dítě nejméně po dobu tří měsíců v péči budoucího osvojitele, a to na jeho náklad.

(2) O svěření dítěte, které je v ústavu nebo v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc z rozhodnutí soudu nebo z vůle rodičů, do péče budoucích osvojitelů rozhodne orgán sociálně-právní ochrany dětí; ustanovení § 67 až 68b platí obdobně.

(3) Rozhodne-li se pěstoun osvojit dítě svěřené mu do pěstounské péče, nevyžaduje se, aby před rozhodnutím soudu o osvojení bylo dítě nejméně po dobu tří měsíců v péči pěstouna na jeho náklad, pokud pěstounská péče trvala alespoň po tuto dobu.

(4) Ustanovení odstavce 3 platí obdobně v případech, kdy se rozhodne osvojit dítě svěřené mu do výchovy jiná fyzická osoba než rodič podle § 45, a v případech, kdy se rozhodne osvojit dítě poručník, který o ně osobně pečuje.

§ 69a

Před rozhodnutím poučí soud osvojitele o účelu, obsahu i důsledcích osvojení.

§ 70

Soud je povinen zjistit na základě lékařského vyšetření a dalších potřebných vyšetření zdravotní stav osvojitelů, jejich osobnostní dispozice a motivaci k osvojení a posoudit, zda se nepřičí účelům osvojení a s výsledky svého šetření seznámit osvojitele i zákonného zástupce osvojence. Je povinen zjistit zdravotní stav osvojence a s výsledky svého zjištění seznámit osvojitele i zákonného zástupce osvojence. Soud je povinen vyžádat si vyjádření orgánu sociálně-právní ochrany dětí.

§ 70a

Dítě nemůže být osvojeno, dokud rozhodnutí soudu v řízení o určení otcovství zahájeném na návrh muže, který o sobě tvrdí, že je otcem osvojovaného dítěte, nenabude právní moci.

§ 71

Osvojenec bude mít příjmení osvojitele. Společný osvojenec manželů bude mít příjmení určené pro ostatní jejich děti; to platí i v případě, že osvojitelem je manžel matky osvojence.

§ 72

(1) Osvojením zanikají práva a povinnosti mezi osvojencem a původní rodinou. Zanikají také práva a povinnosti opatrovníka, popřípadě poručníka, který byl ustanoven, aby za rodiče tato práva a povinnosti vykonával.

(2) Je-li osvojitel manželem jednoho z rodičů osvojence, nedotýká se osvojení vztahů mezi osvojencem a tímto rodičem i jeho příbuznými.

§ 73

(1) Osvojení, vyjma osvojení nezrušitelného, může soud zrušit jen z důležitých důvodů na návrh osvojence nebo osvojitele.

(2) Zrušením osvojení vznikají znovu vzájemná práva a povinnosti mezi osvojencem a původní rodinou. Osvojenec bude mít opět své dřívější příjmení.

Osvojení nezrušitelné

§ 74

(1) Osvojení může být provedeno také tak, že soud na návrh osvojitele rozhodne, aby osvojitel byl zapsán v matrice místo rodiče osvojence.

(2) Takto mohou osvojit dítě pouze manželé, nebo jeden z manželů, který žije s některým z rodičů dítěte v manželství. Výjimečně může takto osvojit i osamělá osoba, jestliže jsou jinak předpoklady, že toto osvojení bude plnit svoje společenské poslání. V takovém případě soud též rozhodne, aby byl z matriky vypuštěn zápis o druhém rodiči dítěte a nebo pozůstalý manžel po rodiči nebo osvojiteli dítěte.

(3) Toto osvojení nelze zrušit.

§ 75

Osvojit lze jen nezletilého staršího jednoho roku.

§ 76

Osvojenec může být opětovně osvojen jen v případě, že je osvojován manželem osvojitele nebo osvojitel zemřel a nebo dřívější osvojení bylo zrušeno.

§ 77

Rozhodnutí o tom, že osvojitel bude zapsán v matrice místo rodiče osvojence, může soud určit také dodatečně, pokud osvojenec nedosáhl zletilosti, a to i v případech

osvojení provedeného podle dřívějších předpisů. Nebyl-li v řízení o osvojení osvojenec slyšen, není k tomuto rozhodnutí zapotřebí jeho souhlasu.

PORUČENSTVÍ A OPATROVNICTVÍ

Poručenství

§ 78

Jestliže rodiče dítěte zemřeli, byli zbaveni rodičovské zodpovědnosti, výkon jejich rodičovské zodpovědnosti byl pozastaven nebo nemají způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu, ustanoví soud dítěti poručníka, který bude nezletilého vychovávat, zastupovat a spravovat jeho majetek místo jeho rodičů.

§ 79

(1) Není-li to v rozporu se zájmy dítěte, ustanoví soud poručníkem především toho, koho doporučili rodiče. Nebyl-li nikdo takto doporučen, ustanoví soud poručníkem někoho z příbuzných a nebo osob blízkých dítěti nebo jeho rodině, popřípadě jinou fyzickou osobu.

(2) Poručníky nezletilého dítěte mohou být ustanoveni i manželé.

(3) Nemůže-li být poručníkem ustanovena fyzická osoba, ustanoví soud poručníkem orgán sociálně-právní ochrany dětí.

(4) Dokud není dítěti ustanoven poručník nebo dokud se ustanovený poručník neujme své funkce, činí neodkladné úkony v zájmu dítěte a v jeho zastoupení orgán sociálně-právní ochrany dětí.

§ 80

(1) Poručník odpovídá soudu za řádné plnění této funkce a podléhá jeho pravidelnému doзору. Zejména je povinen podávat soudu zprávy o osobě poručence a účty ze správy jeho jmění. Soud však může poručníka zprostit povinnosti podávat podrobné vyúčtování, nepřesahují-li výnosy jmění pravděpodobné náklady na výchovu a výživu poručence.

(2) Je-li správa jmění poručence spojena se značnou námahou, může soud poručníkovi na jeho žádost přiznat z tohoto jmění přiměřenou odměnu ročně a nebo při skončení správy.

(3) Poručník je povinen nejdéle do dvou měsíců po skončení svého poručení předložit soudu závěrečný účet ze správy jmění poručenice. Této povinnosti může soud poručníka zprostit.

(4) Jakékoli rozhodnutí poručníka v podstatné věci týkající se dítěte vyžaduje schválení soudem.

(5) Ustanovení § 37b zde platí obdobně.

§ 81

Na vztahy poručníka (poručníků) a dítěte se přiměřeně vztahují ustanovení o právech a povinnostech rodičů a dětí. Funkce poručníka nezakládá vyživovací povinnost k dítěti.

§ 82

(1) Soud zproští poručníka poručení na jeho návrh.

(2) Soud poručníka odvolá, jestliže se stane pro výkon funkce poručníka nezpůsobilý nebo porušuje své povinnosti.

(3) V případě rozvodu manželů, kteří byli ustanoveni do funkce poručníků, soud vždy posoudí, zda je v zájmu dítěte, aby tuto funkci vykonávali nadále oba rozvedení manželé. V opačném případě jednoho z nich poručení zproští.

Opatrovnictví

§ 83

(1) Vedle případu střetu zájmů zákonných zástupců a dítěte nebo mezi dětmi těchto rodičů navzájem (§ 37 odst. 1), ohrožení majetkových zájmů dítěte (§ 37b), omezení rodičovské zodpovědnosti (§ 44 odst. 2) a řízení o osvojení (§ 68b) ustanoví soud opatrovníka též v případech, kdy je to v zájmu dítěte z jiných důvodů třeba.

(2) V takových případech lze ustanovit opatrovníkem i orgán sociálně-právní ochrany dětí.

§ 84

Rozsah práv a povinností opatrovníka vymezí soud z hlediska účelu, pro který byl opatrovník ustanoven, aby ochrana zájmů nezletilého byla plně zajištěna.

2. Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů (vybrané paragrafy)

ZPROSTŘEDKOVÁNÍ OSVOJENÍ

A PĚSTOUNSKÉ PÉČE

§ 20

(1) Zprostředkování osvojení a pěstounské péče spočívá ve vyhledávání dětí uvedených v § 2 odst. 2 vhodných k osvojení nebo ke svěřením do pěstounské péče a nalezení vhodných osvojitelů nebo pěstounů pro tyto děti. Osvojení nebo pěstounská péče v České republice a osvojení dětí z ciziny do České republiky se zprostředkuje jen na žádost fyzické osoby, která má zájem osvojit dítě nebo přijmout dítě do pěstounské péče; žádost občana České republiky, který má na jejím území trvalý pobyt, a cizince, který má na území České republiky povolen trvalý pobyt nebo který je podle zvláštního právního předpisu upravujícího pobyt cizinců na území České republiky, 1a) hlášen k pobytu na území České republiky po dobu nejméně 365 dnů, (dále jen "žadatel") se podává u obecního úřadu obce s rozšířenou působností.

(2) Zprostředkování

a) osvojení a svěřením dítěte do pěstounské péče v České republice zajišťují krajské úřady a ministerstvo,

b) osvojení dětí z České republiky do ciziny nebo dětí z ciziny do České republiky zajišťuje Úřad.

(3) Zprostředkování

a) osvojení se neprovádí v případě,

1. že rodiče dali souhlas k osvojení dítěte předem ve vztahu k určitým osvojitelům, nebo

2. podal-li návrh na osvojení manžel rodiče dítěte nebo pozůstalý manžel po rodiči nebo osvojiteli dítěte;

b) pěstounské péče se neprovádí, podala-li návrh na svěřením dítěte do pěstounské péče fyzická osoba dítěti příbuzná nebo fyzická osoba blízká dítěti nebo jeho rodině.

§ 21

Postup obecního úřadu obce s rozšířenou působností při zprostředkování osvojení a pěstounské péče

(1) Obecní úřad obce s rozšířenou působností vyhledává děti uvedené v § 20 odst. 1 a fyzické osoby vhodné stát se osvojiteli nebo pěstouny; vhodné děti a osoby může vyhledávat a doporučit obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností také obec.

(2) Obecní úřad obce s rozšířenou působností vede spisovou dokumentaci o dítěti uvedeném v § 20 odst. 1; spisová dokumentace obsahuje

a) osobní údaje,

b) doklad o státním občanství,²¹⁾ o povolení k trvalému pobytu na území České republiky nebo o hlášení k pobytu na území České republiky po dobu nejméně 90 dnů podle zvláštního právního předpisu¹⁾ upravujícího pobyt cizinců na území České republiky nebo doklad o oprávnění trvale pobývat na území České republiky podle zvláštního právního předpisu²⁾ anebo doklad o podání žádosti na zahájení řízení o udělení azylu,

c) údaje o sociálních poměrech dítěte, jeho rodičů, sourozenců, popřípadě prarodičů,

d) doklad, že dítě splňuje podmínky pro osvojení podle zvláštního právního předpisu,²²⁾

e) rozhodnutí příslušných orgánů o výchově dítěte, bylo-li vydáno,

f) zprávu o zdravotním stavu a vývoji dítěte.

(3) Obecní úřad obce s rozšířenou působností vede spisovou dokumentaci o žadateli; spisová dokumentace obsahuje

a) žádost, v níž jsou obsaženy žadatelovy osobní údaje;

b) doklad o státním občanství nebo o povolení k trvalému pobytu na území České republiky nebo o hlášení k pobytu na území České republiky po dobu nejméně 365 dnů podle zvláštního právního předpisu¹⁾ upravujícího pobyt cizinců na území České republiky;

c) popis z evidence Rejstříku trestů²³⁾ vyžádaný obecním úřadem obce s rozšířenou působností;

d) zprávu o zdravotním stavu předloženou žadatelem;

e) údaje o ekonomických a sociálních poměrech;

f) písemné vyjádření žadatele, zda

1. souhlasí s tím, aby po uplynutí lhůty uvedené v § 23 odst. 3 byl zařazen také do evidence Úřadu pro zprostředkování osvojení dětí z ciziny,

2. žádá výlučně o osvojení dítěte z ciziny;

g) písemný souhlas s tím, že orgán sociálně-právní ochrany zprostředkující osvojení nebo pěstounskou péči je oprávněn

1. zjišťovat další údaje potřebné pro zprostředkování, zejména o tom, zda způsobem života bude žadatel zajišťovat pro dítě vhodné výchovné prostředí,

2. kdykoliv zjistit, zda nedošlo ke změně rozhodných skutečností uvedených ve spisové dokumentaci;

h) písemný souhlas s účastí na přípravě fyzických osob k přijetí dítěte do rodiny;

i) stanovisko obecního úřadu obce s rozšířenou působností k žádosti o zprostředkování osvojení nebo pěstounské péče.

(4) Obecní úřad obce s rozšířenou působností postupuje kopii spisové dokumentace o dítěti uvedeném v § 20 odst. 1 a spisové dokumentace o žadateli neprodleně krajskému úřadu.

(5) Podává-li žádost o zprostředkování pěstounské péče fyzická osoba, která vykonává pěstounskou péči v zařízení pro výkon pěstounské péče (§ 44), přikládá k žádosti stanovisko zřizovatele tohoto zařízení, s výjimkou případů, kdy je zřizovatelem obec, v níž působí obecní úřad obce s rozšířenou působností, kde se žádost podává.

§ 22

Vedení evidence pro zprostředkování osvojení a pěstounské péče krajským úřadem

(1) Krajský úřad vede pro účely zprostředkování osvojení nebo pěstounské péče evidenci dětí uvedených v § 20 odst. 1 (dále jen "evidence dětí") a evidenci žadatelů vhodných stát se osvojiteli nebo pěstouny (dále jen "evidence žadatelů").

(2) Evidence dětí obsahuje

a) kopii spisové dokumentace podle § 21 odst. 2;

b) odborné posouzení podle § 27, je-li ho třeba s ohledem na

1. věk dítěte,
2. stanovisko odborného lékaře, nebo
3. jiné vážné skutečnosti;
- c) vyjádření dítěte zajištěné krajským úřadem (§ 8 odst. 2);
- d) další doklady potřebné pro zprostředkování osvojení nebo pěstounské péče.

(3) Evidence žadatelů obsahuje

- a) kopii spisové dokumentace podle § 21 odst. 3,
- b) odborné posouzení podle § 27,
- c) další doklady potřebné pro zprostředkování osvojení nebo pěstounské péče.

(4) Pokud žadatel chce osvojit výlučně dítě z ciziny [§ 21 odst. 3 písm. f) bod 2], krajský úřad provede odborné posouzení podle § 27 a neprodleně zašle kopii údajů obsažených v evidenci žadatelů Úřadu k zařazení do evidence pro zprostředkování osvojení z ciziny.

(5) Krajský úřad zařazuje žadatele do evidence žadatelů neprodleně po odborném posouzení podle § 27. V rozhodnutí krajský úřad stanoví

a) žadateli povinnost hlásit krajskému úřadu všechny změny rozhodné pro zprostředkování osvojení nebo pěstounské péče do 15 dnů ode dne jejich vzniku,

b) zda má žadatel povinnost zúčastnit se na vyzvání obecního úřadu obce s rozšířenou působností přípravy k přijetí dítěte do rodiny; příprava k přijetí dítěte do rodiny probíhá nejdříve ode dne nabytí právní moci rozhodnutí o zařazení žadatele do evidence žadatelů a končí nejpozději dnem, kdy žadatel převzal do své péče dítě na základě zprostředkování osvojení nebo pěstounské péče podle § 24 nebo 24a.

(6) Krajský úřad oznámí, zda byl žadatel zařazen do evidence žadatelů,

a) obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností; tomu současně oznámí, zda byla žadateli uložena povinnost zúčastnit se na vyzvání přípravy k přijetí dítěte do rodiny,

b) zřizovateli zařízení pro výkon pěstounské péče, jde-li o žadatele uvedeného v § 21 odst. 5 s výjimkou případu, kdy zřizovatelem je obec, v níž působí obecní úřad obce s rozšířenou působností, kde tento žadatel žádal o zprostředkování pěstounské péče,

a to do 15 dnů ode dne nabytí právní moci rozhodnutí o zařazení do evidence žadatelů.

- (7) Jestliže krajský úřad nezprostředkuje osvojení nebo pěstounskou péči
- a) do 3 kalendářních měsíců od zařazení dítěte do evidence dětí, nebo
 - b) do 12 kalendářních měsíců ode dne nabytí právní moci rozhodnutí o zařazení žadatele do evidence žadatelů,

zašle kopii údajů z těchto evidencí do 15 dnů od skončení uvedené lhůty ministerstvu pro zařazení do evidence pro zprostředkování osvojení nebo pěstounské péče ministerstvem.

- (8) Krajský úřad zašle oznámení

- a) obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností o zaslání kopie údajů
 - 1. z evidence dětí a evidence žadatelů ministerstvu podle odstavce 7,
 - 2. obsažených v evidenci žadatelů Úřadu podle odstavce 4,
- b) žadateli o zaslání kopie údajů z evidence žadatelů ministerstvu, a to do 15 dnů ode dne odeslání těchto kopií.

(9) Krajský úřad může zjistit kdykoliv v době, kdy je dítě vedeno v evidenci dětí nebo žadatel zařazen do evidence žadatelů, zda nedošlo ke změně skutečností rozhodných pro zprostředkování osvojení nebo pěstounské péče, zejména je oprávněno provést nové odborné posouzení dítěte nebo žadatele podle § 27.